

Analiza luka cruising turizma na Mediteranu

Mičetić, Ivona

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Maritime Studies, Rijeka / Sveučilište u Rijeci, Pomorski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:187:379278>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-22**

Sveučilište u Rijeci, Pomorski fakultet
University of Rijeka, Faculty of Maritime Studies

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Maritime Studies - FMSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
POMORSKI FAKULTET U RIJECI

IVONA MIČETIĆ

ANALIZA LUKA CRUISING TURIZMA NA
MEDITERANU

ZAVRŠNI RAD

Rijeka, 2024.

SVEUČILIŠTE U RIJECI

POMORSKI FAKULTET

ANALIZA LUKA CRUISING TURIZMA NA MEDITERANU

ANALYSIS OF CRUISING TOURISM PORTS IN THE

MEDITERRANEAN

ZAVRŠNI RAD

BACHELOR THESIS

Kolegij: Ekonomika luka

Mentor: prof. dr. sc. Alen Jugović

Komentor: Dea Aksentijević, mag. oec.

Studentica: Ivona Mičetić

Studijski smjer: Logistika i menadžment u pomorstvu i prometu

JMBAG: 0112086088

Rijeka, rujan 2024.

Studentica: Ivona Mičetić

Studijski program: Logistika i menadžment

JMBAG: 0112086088

IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI ZAVRŠNOG RADA

Kojom izjavljujem da sam završni rad s naslovom: ANALIZA LUKA CRUISING TURIZMA NA MEDITERANU izradio/la samostalno pod mentorstvom prof.dr.sc. Alen Jugović. dipl.ing. te komentorstvom Dee Aksentijević mag. oec. U radu sam primijenila metodologiju izrade stručnog/znanstvenog rada i koristila literaturu koja je navedena na kraju završnog rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući navela u završnom radu na uobičajen, standardan način citirala sam i povezo/la s fusnotama i korištenim bibliografskim jedinicama, te nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Rad je pisan u duhu hrvatskoga jezika.

Studentica

Ivona Mičetić

(potpis)

Ivona Mičetić

Studentica: Ivona Mičetić

Studijski program: Logistika i menadžment u pomorstvu i prometu

JMBAG: 0112086088

IZJAVA STUDENTA – AUTORA

O JAVNOJ OBJAVI OBRANJENOG ZAVRŠNOG RADA

Izjavljujem da kao student – autor završnog rada dozvoljavam Pomorskom fakultetu Sveučilišta u Rijeci da ga trajno javno objavi i besplatno učini dostupnim javnosti u cjelovitom tekstu u mrežnom digitalnom repozitoriju Pomorskog fakulteta.

U svrhu podržavanja otvorenog pristupa završnim radovima trajno objavljenim u javno dostupnom digitalnom repozitoriju Pomorskog fakulteta, ovom izjavom dajem neisključivo imovinsko pravo iskorištavanja bez sadržajnog, vremenskog i prostornog ograničenja mog završnog rada kao autorskog djela pod uvjetima *Creative Commons* licencije CC BY Imenovanje, prema opisu dostupnom na <http://creativecommons.org/licenses/>

Student/studentica - autor

(potpis)

SAŽETAK

Luke cruising turizma na Mediteranu predstavljaju ključan segment globalne turističke industrije koji donosi mnoge značajne ekonomske koristi. Također, postavlja i niz izazova vezanih za očuvanje okoliša, kulturne baštine, potrebu za razvojem infrastrukture te mnoge druge. Cruising turizam, kao oblik turizma, privlači veliki broj putnika iz cijelog svijeta te im omogućuje istraživanje raznih destinacija duž obale. Neke od najatraktivnijih destinacija nalaze se na Mediteranu. Zbog svoje reljefne raznolikosti, klimatskih pogodnosti te bogate povijesne baštine, Mediteran se ubraja u glavne svjetske regije za kružna putovanja. Kako bi se osiguralo održivo upravljanje ovim oblikom turizma te se dobio jasniji uvid u trendove na promatranom tržištu, nužno je provesti cjelovitu analizu tržišta i na temelju statističkih podataka valorizirati pojedine luke regija za kružna putovanja. U ovom završnom radu analizirat će se najveće cruising luke na Mediteranu te će se na temelju njihovih karakteristika, razvojnih predispozicija i relevantnih rezultata poslovanja formirati procjena njihova utjecaja na pozicioniranje regije na svjetskom tržištu.

Ključne riječi : Cruising turizam , Luke cruising turizma, Luke Mediterana, turizam

SUMMARY

Cruise ports in the Mediterranean represent a key segment of the global tourism industry, bringing significant economic benefits. However, they also pose a range of challenges related to environmental preservation, cultural heritage protection, the need for infrastructure development, and more. Cruise tourism, as a form of travel, attracts a large number of passengers from around the world, allowing them to explore various destinations along the coast. Some of the most attractive destinations are located in the Mediterranean, which is considered one of the world's top regions for cruising due to its diverse landscape, favorable climate, and rich historical heritage. To ensure sustainable management of this type of tourism and gain a clearer insight into market trends, it is essential to conduct a comprehensive market analysis and evaluate individual ports in the cruising region based on statistical data. This final paper will analyze the largest cruise ports in the Mediterranean and, based on their characteristics, development potential, and relevant business performance, will assess their impact on the region's positioning in the global market.

Keywords: Cruising tourism, Cruising tourism ports, Mediterranean ports, Tourism

SADRŽAJ

SAŽETAK.....	I
SUMMARY.....	I
1. UVOD	1
2. CRUISING TURIZAM.....	3
2.1. POVIJESNI RAZVOJ CRUISING TURIZMA.....	3
2.2. PODJELA CRUISING TURIZMA.....	4
2.3. PODJELA BRODOVA ZA KRUŽNA PUTOVANJA	7
2.3.1. Veličina brodova za kružna putovanja	7
2.3.2. Kategorizacija brodova za kružna putovanja.....	8
3. LUKE ZA KRUŽNA PUTOVANJA	10
3.1. NAJVEĆE LUKE ZA KRUŽNA PUTOVANJA U SVIJETU.....	12
3.2. LUKE ZA KRUŽNA PUTOVANJA NA MEDITERANU.....	16
3.2. NAJPOZNATIJE LUKE ZA KRUŽNA PUTOVANJA NA MEDITERANU ...	19
3.2.1. Luka Barcelona.....	19
3.2.2. Luka Civitavecchia	24
3.3. CRUISING KOMPANIJE KOJE POSLUJU NA MEDITERANU.....	27
4. KRETANJE PUTNIKA U LUKAMA ZA KRUŽNA PUTOVANJA NA MEDITERANU I NJIHOV UTJECAJ NA OKOLINU	32
4.1. SWOT ANALIZA.....	33
4.2. UTJECAJ CRUISING TURIZMA NA DESTINACIJU	34
4.2.1. Negativan utjecaj cruising turizma.....	35
4.2.2. Pozitivan utjecaj cruising turizma.....	37
5. RAZVOJ KONKURENTSKO-SURADNIČKIH ODNOSA MEĐU MEDITERANSKIM LUKAMA ZA CRUISING TURIZAM.....	39

6. ZAKLJUČAK	42
LITERATURA	44
Knjige:.....	44
Internet izvori:	44
POPIS TABLICA.....	45
POPIS GRAFIKONA	46
POPIS SLIKA.....	46

1. UVOD

Cruising turizam sve je popularniji način putovanja koji zauzima značajno mjesto u turističkoj industriji zbog svoje dinamike i mogućnosti posjećivanja raznih destinacija duž cijele obale u relativno kratkom razdoblju. Cruising putovanja su putovanja velikim luksuzno opremljenim putničkim brodovima koji su zbog svog itinerara postali poput zasebne destinacije. Kruzeri pružaju jedinstvene doživljaje zbog kombinacije luksuza, udobnosti i uživanja u različitostima svih destinacija koje se posjećuju tijekom putovanja. Rezultat porasta popularnosti cruising turizma u proteklih nekoliko desetljeća je ekspanzija flote kruzera. Posljedično je spomenuto moguće povezati s brojnim ekonomskim efektima koje uzrokuje, a nisu vidljivi samo u poslovanju brodarskih kompanija, već je njihov utjecaj vidljiv i u ekonomskim kretanjima svih destinacijakoje kruzeri posjećuju. Luke tj. odredišta putovanja bilježe više stope ekonomskog rasta zbog turista koji ih posjećuju i time doprinose razvoju lokalnih gospodarstava. Cruising turizam sa sobom nosi i određene rizike u vidu upravljanja i održive strategije za daljnji razvoj zbog ekoloških i društvenih utjecaja na same destinacije. Cruising kompanije koje u današnje vrijeme imaju velike flote i kapacitete, uvelike se bave rješavanjem problema po pitanju očuvanja prirode i utjecaja na okoliš. Mediteran ima vrlo bogatu kulturnu baštinu i mnogo povijesnih znamenitosti zbog čega je vrlo popularna regija za kružna putovanja. Kulturna baština Mediterana bogata je zahvaljujući dugoj povijesti koja obuhvaća više tisućljeća civilizacijskog razvoja. Mediteran je kroz stoljeća bio središte mnogih velikih civilizacija, uključujući grčku, rimsku, bizantsku, osmansku, arapsku i mnoge druge, a svaka od tih kultura ostavila je neizbrisiv trag u arhitekturi, umjetnosti, jeziku kao i običajima i tradicijama. Održivi turizam postao je sve važniji u kontekstu očuvanja mediteranske kulturne baštine, a podrazumijeva odgovorno upravljanje turističkim aktivnostima kako bi se smanjili negativni utjecaji na okoliš i kulturnu baštinu te osigurao dugoročni gospodarski razvoj lokalnih zajednica. To uključuje smanjenje masovnog turizma, upravljanje posjetiteljima, educiranje posjetitelja o važnosti kulturne baštine i ulaganje u obnovu i zaštitu povijesnih lokaliteta. Cilj ovog rada je analizirati luke cruising turizma na Mediteranu, opisati njihov razvoj te pojasniti djelovanje cruising turizma na lokalnu ekonomiju destinacija. Također prikazat će se nekoliko perspektiva za budući napredak. Tematika ovog rada obuhvaćena je kroz pet međusobno povezanih cijelina.

Nakon uvoda, u drugom poglavlju pobliže je objašnjen pojam cruising turizma i njegova povijest. Podjela cruising turizma i podjela brodova za kružna putovanja također su sastavnice drugog poglavlja. U trećem poglavlju razrađen je dio vezan za luke cruising turizma, podjela

luka te su navedene neke od najpoznatijih na svjetskoj razini i najpoznatije mediteranske luke. Četvrto poglavlje rada daje osvrt na kretanje putnika u lukama za kružna putovanja na mediteranu i objašnjen je utjecaj luka na destinaciju, okoliš i ekonomiju. Razvoj konkurentsko-suradničkih odnosa među mediteranskim lukama za crusing turizam tema je petog poglavlja ovog rada.

2. CRUISING TURIZAM

Cruising turizam je posebno organiziran prijevoz putnika morem koji se javlja u novije vrijeme, iako je strukturna podjela morskog brodarstva u vezi s prijevozom ljudi i stvari postojala i u prošlosti. Putničko brodarstvo posebna je vrsta morskog brodarstva koja, koristeći se specifičnim brodovima, obavlja pomorski prijevoz putnika. Prema načinu formiranja

vozarina, djelovanju tržišta i organizaciji poslovanja, razlikuje se linijsko i turističko putničko brodarstvo. Predmet prijevoza u pomorsko putničkom prometu su putnici i osobni automobili, a trajektima se prevoze i teretna vozila. Prema geografskom položaju, putničko brodarstvo može biti kabotažno i prekomorsko. Kružna putovanja su vrsta prijevozne i turističke usluge. Turistička usluga povezana je s turističkim destinacijama, ali i s djelatnostima koje poboljšavaju kvalitetu usluge u samoj destinaciji. U organizaciji kružnih putovanja važne su turističke agencije zbog svoje profesionalnosti u obavljanju posla. Organizacija kružnih putovanja je složeni produkt brodarstva, lučkih djelatnosti, kopnenog i zračnog prometa, opskrbljivača brodova, ugostiteljskih objekata itd. U ovom poglavlju detaljnije će se objasniti pojam i razvoj crusing turizma te će se navesti načini na koje se može podijeliti.

2.1. POVIJESNI RAZVOJ CRUSING TURIZMA

Cruising turizam je vrlo kompleksan oblik turizma što je jedan od osnovnih razloga zašto se počeo razvijati kasnije od ostalih oblika turizma. Visoke cijene samog putovanja te značajne investicije u infrastrukturu također su jedan od razloga zašto je crusing turizam krenuo sa svojim razvojem tek sredinom 20. stoljeća. Prvi veći porast potražnje za krstarenjima bilježi se u razdoblju kada je vlada Sjedinjenih Američkih Država zabranila proizvodnju, konzumaciju, prodaju i transport alkohola. Brodarske kompanije iskoristile su takvo stanje i usmjerile ponudu novom segmentu korisnika. Brodove su registrirali pod zastavama stranih zemalja (uglavnom Paname i Bahama), kako bi odmah po izlasku iz teritorijalnih američkih voda, putnicima mogli posluživati alkoholna pića na brodu. Ta situacija znatno je doprinijela uporabi zastava pogodnosti.¹ Prvi komercijalni crusing brodovi koji su plovili Mediteranom bili su manji nego danas, no već tada nudili su ekskluzivna putovanja. U to vrijeme kruzери su bili rezervirani samo za privilegirane i imućne putnike koji su bili željni istraživanja povijesnih i kulturnih znamenitosti Mediterana. Costa Cruises bila je Talijanska kompanija koja je među prvima prepoznala potencijal u crusing turizmu na Mediteranu. Njihovi brodovi Anna C i Franca C postavili su temelje za budućnost krstarenja Mediteranom. Povećana dostupnost letova u periodu između 1960.-ih i 1970.-ih godina omogućila je većem broju ljudi da putuju do Mediterana kako bi svoje putovanje nastavili, ili tek započeli, na kruzерima. U tom periodu, crusing putovanja su počela privlačiti sve širi spektar putnika s obzirom na to da su postala

¹ Ibidem 11.str.

pristupačnija srednjoj klasi ljudi. Razvoj moderne lučke infrastrukture također je vrlo važna karika u ekspanziji cruising turizma. Mediteranske luke počele su s prilagođavanjem kako bi mogle prihvatiti što veće kruzere. Luka Barcelona u Španjolskoj i luka Civitavecchia u Italiji postale su jedne od važnijih centara za cruising turizam. Tijekom 1990.-ih i 2000.-ih godina, cruising turizam na Mediteranu doživio je svoj veliki rast. Građeni su sve veći i sofisticiraniji kruzeri koji su u raskošnoj ponudi imali niz sadržaja poput bazena, kazališta, restorana i spa centara. Velike kruzerske kompanije, poput Royal Caribbean, MSC Cruises i Norwegian Cruise Line, počele su masovno ulagati u flote svojih brodova i razvijati nove itinerare diljem Mediterana. Istovremeno, manji boutique kruzeri nudili su posebna putovanja za putnike koji su tražili autentičnija iskustva i manje gužve, ali ne i manje luksuza. U posljednjem desetljeću, od 2010. godine do danas, cruising turizam na Mediteranu suočava se s mnoštvom novih trendova i izazova. Ekološka osviještenost postala je ključni faktor, a naglasak se sve više stavlja na održivost poslovanja i smanjenje negativnog utjecaja na okoliš. Kompanije ulažu u zelene tehnologije, kao npr. sustav za pročišćavanje otpadnih voda i korištenje ukapljenog prirodnog plina kao goriva.²

2.2. PODJELA CRUISING TURIZMA

Cruising turizam može se podijeliti na nekoliko različitih segmenata koji zadovoljavaju različite interese i potrebe putnika. Ova podjela omogućava bolju integraciju ponude i potražnje te ciljanje određenih tržišnih niša, a time se povećava ukupna atraktivnost i konkurentnost cruising turizma. U praksi se susreće razvrstavanje prema:

- a) Veličini (veliki, sednji i mali kruzeri pri čemu se kruzeri s manje od 10 kabina isključuju iz razvrstavanja)
- b) Namjeni (ekspedicijski kruzeri s edukacijom putnika koji sudjeluju u ekpediciji; around the world cruises koji razvijaju ponudu putovanja oko svijeta; egzotična putovanja koja animiraju turiste za egzotiku neke destinacije)
- c) Mjestu obavljanja cruisinga (riječni i morski)
- d) Kvaliteti i veličini³

² Ibidem

³ Luković, T., Analiza razvoja svjetskog i hrvatskog cruisinga, Naše more, vol. 5-6, br. 55., 2006., str. 233

Cruising turizam posljednjih nekoliko desetljeća postaje sve značajniji te raste u svjetskim, europskim i nacionalnim razmjerima. Rast koji se bilježi u ovom segmentu nautičkog turizma je impresivan. Glavna područja na kojima se u svijetu odvija cruising turizam su Sjeverna i Centralna Amerika (57% udjela od ostvarenih noćenja cruising turizma), nakon kojih slijedi Europa s udjelom od 24% od ukupnog broja noćenja cruising turizma, a Sredozemlje zauzima udio od 18%⁴. Cruising turizam održava se poslovanjem plovila za krstarenje i poslovanjem specijaliziranih luka za cruising turizam. U skladu s time, vidljivo je da je moguće razlikovati dvojaku orijentiranost ponude temeljenu na zabavi tj. samim sadržajima na brodu ili se prednost daje lukama u koje brod pristaje, a time i razgledavanju kulturnih i povijesnih znamenitosti te uživanju u krajolicima.⁵Zabavni cruising je dominantan oblik u ovoj vrsti turizma. Ističu se i analiziraju specifične vrste koje su usmjerene interesima putnika, a obuhvaćaju: kružna putovanja oko svijeta, tematska i pustolovna putovanja (ekspedicijsko- istraživačka, cruising jedrenjacima i ostalim specijaliziranim brodovima), mini cruisinge i td. Zabavni cruising obuhvaća sva ona krstarenja koja imaju u cilju dobar odmor, zabavu, razgledavanje i sl., a gdje brod nije samo prijevozno sredstvo, već cjelovita samostalna destinacija poput plutajućeg luksuzno opremljenog hotela. S obzirom na današnji način života, manji broj ljudi odlučuje se za duga putovanja oko svijeta, neki zbog nedostatka slobodnog vremena, a neki zbog visokih cijena.

Istraživanja su pokazala da je većina putnika koja se odlučila na cruising oko svijeta već krstarila, da se odlučuju za cruising oko svijeta svake godine ili barem svake druge, te da su većinom stariji i da rezervacije obavljaju dosta unaprijed kako bi iskoristili pogodnosti popusta pri ranom bukingu.

Vodeće brodarske kompanije koje organiziraju cruising oko svijeta su: P&O Cruises, Cunard, Crystal Cruises, Delphin Seereisen i Phoenix Reisen⁶. Tematski cruising namijenjen je specifičnim interesima i hobijima putnika. Uključuje raznolike teme kao što su kulinarstvo, glazba, kultura, povijest i sport. Postoje i krstarenja kojima je tema vino, a uključuju posjete vinogradima i degustacije u sklopu putovanja. „Incentive“ i konferencije čine zaseban segment cruisinga. Rezervirati se može 18 mjeseci unaprijed i može se uzeti u najam cijeli brod, a izuzetna je prednost i smještaj svih delegata u bliskom prostoru. Priroda „incentive“ obuhvaća

⁴ Studija održivog razvoja kruzning turizma u Hrvatskoj, Institut za turizam, Zagreb, 2007., str. 5.

⁵ Peručić, D.: Cruising-turizam, Razvoj, strategije i ključni nositelji, Sveučilište u Durovniku, 2013.g.

⁶ Vojvodić, K., Tržišne niše u krstarenjima morem, vol. 3-4, br. 52., 2005., str. 156-162

širok spektar– od najrazličitijih konferencija, kongresa, različitih seminara ili poslovnih sastanaka do slobodnog prostora bez postavljenog programa. Najam cijelog broda istodobno ostavlja organizatorima i mogućnost promjene itinerara, uređenja broda te daje garanciju i osjećaj privatnosti i ekskluzivnosti.⁷

Slika 1 Brod za krstarenje- kruzera izvor: <https://www.novolist.hr/wp-content/uploads/2020/05/U-Miamiju-krsten-Symphony-of-the-Seas-najveci-brod-za-kruzna-putovanja-na-svijetu-717x478.jpg> (25.06.2024)

Krstarenje rijekama obuhvaća plovidbu kanalima, jezerima, ali i duž morske obale na mjestima gdje se rijeke ulijevaju u more. Krstarenje rijekama slično je krstarenju morem, zbog kruzera, vode i svrhe putovanja, no velika je razlika u veličini kruzera. Brodovi koji su namijenjeni riječnoj plovidbi znatno su manji od brodova koji plovo morem zbog manje dubine rijeka i kanala. Manja veličina broda sa sobom nosi još jednu razliku u odnosu na kruzere koji plovo morem, a to je manje sadržaja koji nudi.⁸

2.3. PODJELA BRODOVA ZA KRUŽNA PUTOVANJA

Zbog postojanja više vrsta cruising turizma pojavila se potreba za razvitkom različitih vrsta i veličina brodova za kružna putovanja. Time se brodovi razlikuju po veličini, ekskluzivnosti i opremljenosti prema potrebama putnika. Brodovi za kružna putovanja zbog velikog broja putnika moraju biti usklađeni s više normi i konvencija koje postavljaju početne

⁷ Ibidem

⁸ Peručić, D.: Cruising-turizam, Razvoj, strategije i ključni nositelji, Sveučilište u Durovniku, 2013.g.

zahtjeve za opremanje i izgradnju istih. Jedna od tih konvencija je IMO- SOLAS konvencija (Sigurnost na moru) koja definira putnički brod kao plovilo koje prevozi 12 ili više putnika. Putnike definira kao sve osobe na brodu ne računajući članove posade, bez obzira na to plaćaju li oni putovanje ili ne. Međunarodni, nacionalni i društveni zahtjevi za klasifikaciju dizajna i konstrukcija putničkih brodova ovise o veličini broda, broju putnika, radnom području i duljini puta. Putnički brodovi, kao posebna kategorija brodova, moraju zadovoljiti stroge i sveobuhvatne tehničke zahtjeve za sigurnost plovidbe što podrazumijeva višu razinu sigurnosti u odnosu na druge skupine brodova. S obzirom na konstantan porast broja putnika, raste i broj putničkih brodova. Javlja se i sve veća opasnost za ljude u slučaju eventualne pomorske nezgode. U nastavku ovog poglavlja detaljnije će se objasniti kako se brodovi za kružna putovanja mogu podijeliti s obzirom na veličinu i kategoriju broda.

2.3.1. Veličina brodova za kružna putovanja

Veličina broda definirana je brojem brodskih kreveta i bruto tonažom broda. Bruto tonaža je ukupni zatvoreni prostor ne računajući na prostore u kojima boravi posada. Veličina broda po brodskim krevetima izračunata je po procjeni da su u jednoj kabini po dvije osobe tj. broj kabina pomnožen s 2, ne računajući pomoćne ležajeve. Brodovi za krstarenja prema veličini dijele se na:

- € Veoma male brodove- manje od 10 BT, manje od 200 putnika
- € Male brodove- od 10.000 do 19.999 BT, 200- 500 putnika
- € Srednje brodove- od 20.000 do 49.999 BT, 500- 1.200 putnika
- € Velike brodove- od 50.000 do 69.999 BT, 1.200- 2.000 putnika
- € Megabrodove- 70.000 i više BT, više od 2.000 putnika⁹

Zbog kontinuiranog porasta potražnje za cruising putovanjima i zbog pozitivnih ekonomskih učinaka na poslovanje crusing kompanija, došlo je do pojave gigantizma. Glavni razlog izgradnje sve većih brodova je ekonomija razmjera jer takav brod može primiti više putnika uz niže jedinične troškove prijevoza po putniku. Tada može doći do ponude jeftinijih aranžmana koji su pogodniji za putnike, što ujedno sa sobom nosi veću dobit i porast prihoda. U izgradnju velikih brodova uglavnom ulažu vodeće cruising kompanije koje time dovode u rizik svoje poslovanje zbog velikih inicijalnih ulaganja.

⁹ M. Mancini, Acces: Introduction to Travel and Tourism, Thomson Delmar Learning, New York, 2005., str. 142

2.3.2. Kategorizacija brodova za kružna putovanja

Razvojem krstarenja, rastom i modernizacijom flote, prilagodbom sadržaja za putnike pojavila se potreba za kategorizacijom kruzera. Pri kategorizaciji naglasak se stavlja na vrstu sadržaja koji brod nudi, opremljenost broda, kvalitetu prostora u kojem putnici borave, kvalitetu usluge, hrane itd. Postoji više vrsta kategorizacije, a najpoznatija je Berlitzova metoda kategorizacije u kojoj je detaljno opisana ponuda gotovo svih kompanija za cruising putovanja.¹⁰ Detaljno su napisana i uputstva te doživljaji ostalih putnika za sve putnike koji su po prvi puta na kružnom putovanju. Brodovi su kategorizirani sa zvjezdicama od jedne do pet plus. Kategorija se dodjeljuje na temelju kvalitete sljedećih elemenata ponude: brod (25%), smještaj (10%), gastronomska ponuda (20%), usluga (20%), zabavni sadržaji (5%) i doživljaj (20%)¹¹ Postoji i kategorizacija vođena životnim stilom. U tom segmentu se razlikuju četiri kategorije, a to su:

1. Standard brodovi,
2. Premium brodovi,
3. Luxury brodovi i
4. Exclusive brodovi.¹²

Brodovi s četiri zvjezdice uglavnom su u kategoriji standard dok su oni s četiri plus i pet zvjezdica u premium ili luxury kategoriji.

Brodove se također može podijeliti prema određenoj grupi ljudi na tržištu. Tako se razlikuju:

1. Budget- niska cijena putovanja, ciljna skupina su putnici mlađe životne dobi, krstarenja u trajanju od 3 do 7 dana, budget krstarenja su uglavnom na manjim brodovima.
2. Contemporary- najpopularniji segment krstarenja s najvećom flotom brodova, mnogo zabavnih sadržaja na brodu kao i u tradicionalnim ljetovalištima na kopnu, krstarenja uglavnom traju od 3 do 7 dana i ciljna skupina su obitelji, parovi i putnici koji prvi puta odlaze na krstarenje.

¹⁰ Peručić, D.: Cruising-turizam, Razvoj, strategije i ključni nositelji, Sveučilište u Durovniku, 2013.g.

¹¹ D. Ward, Complete guide to Cruising & Cruise Ships 2012, str. 183.

¹² Peručić, D.: Cruising-turizam, Razvoj, strategije i ključni nositelji, Sveučilište u Durovniku, 2013.g. Str.41

3. Premium- ciljna skupina su već uhodani putnici koji su bili na krstarenjima, uglavnom putnici srednje ili starije životne dobi. Krstarenja su na megabrodovima i na brodovima srednje veličine i traju 7 ili više dana.

4. Luxury- ciljna skupina su parovi i samci visoke platežne moći, krstarenja traju više od 10 dana na manjim brodovima koji su luksuzno opremljeni. Na tim brodovima uglavnom nema sadržaja za djecu i zbog toga je atmosfera na brodu formalnija od ostalih.¹³

Krstarenja jedrenjacima uglavnom pripadaju luxury grupaciji. Jedrenjaci veličinom pripadaju u vrlo male brodove na kojima je uglavnom vrlo opuštena atmosfera, a putnicima je ponuđen sadržaj i sve pogodnosti modernog kružnog putovanja. Brodovi za krstarenja dostižu prag rentabilnosti tek kod visokog stupnja popunjenosti kapaciteta, što je razlog zašto se tijekom godine sezonski brodovi usmjeravaju na klimatski privlačnije ili egzotične lokacije.¹⁴

3. LUKE ZA KRUŽNA PUTOVANJA

Luka je vrlo važan element cruising turizma, zbog toga što predstavlja početnu, završnu i međutočku putovanja. Razvoj cruising luka uključuje velika početna ulaganja u infrastrukturu za prihvatanje velikih brodova. Kako bi se povećala atraktivnost same luke, potrebno je osigurati visokokvalitetne usluge za putnike, što isto spada u razvoj same luke. Prema svojoj definiciji, luka je mjesto gdje pristaju brodovi i gdje se vrši ukrcaj, iskrcaj ili prekrcaj putnika i tereta te na temelju toga dijele na putničke i teretne luke. Pomorsko-putničke luke jedan su od bitnih preduvjeta za razvoj prometa, turizma i gospodarskih djelatnosti u funkciji turističke ponude i zadovoljenja potreba putnika za transportom.¹⁵ Optimalan razvitak putničkoga lučkog sustava moguće je ostvariti jedino pravilno vođenom lučkom politikom usklađenom s ciljevima i

¹³ Ibidem, str.42.

¹⁴ Ibidem, str. 43.

¹⁵Jugović A., Lončar S., Model racionalnog upravljanja pomorskoputničkim lukama Republike Hrvatske <https://hrcak.srce.hr/file/41685> (27.08.2024.)

mjerama ukupne gospodarske politike. Posebnost luka je u tome da nisu same sebi svrha, već su u funkciji korisnika usluga, pa za njihovo poslovanje i razvitak trebaju biti zainteresirani svi koji od luka imaju koristi.¹⁶ Važno je naglasiti da postoji razlika između luka i terminala za prihvat kruzera i brodova koji su u linijskom prijevozu. Iako su i terminali za krstarenje i linijski terminali smješteni unutar luka, oni imaju različite funkcije i infrastrukturu kako bi zadovoljili specifične potrebe brodova i vrsta prijevoza. Terminali za krstarenja usmjereni su na potrebe putnika i turističke usluge, dok linijski terminali ističu učinkovitost u teretnom i putničkom prijevozu prema unaprijed određenim rasporedima. Najznačajnija obilježja na koja turističke destinacije moraju računati u razvoju sa samim cruisingom kako bi bile konkurentne na tržištu su: masovnost i dostupnost širokom spektru ljudi, izgradnja sve većih brodova i prilagođavanje lučke infrastrukture mega brodovima te ulaganje u izgradnju novih i modernijih putničkih terminala.¹⁷ Održivi kapacitet za prihvat brodova u lukama ovisi o širini akvatorija luka, dubini mora, broju vezova koji su dostupni za privezivanje brodova, o opremljenosti i veličini operativne obale. Kod dobro opremljenih terminala, brodovi za kružna putovanja mogu se usidriti na operativnoj obali koja je uglavnom bliža centru grada. Ako je dubina mora premalena, veliki kruzeri ne mogu se usidriti na terminal, već uplove blizu, usidre se na većoj udaljenosti od grada što putnicima otežava prelazak s broda do gradskih odredišta.

Slika 2 Unajmljena brodica za prijevoz putnika od sidrišta do odredišta, izvor: <https://cruise.blog/sites/default/files/2021-02/cruise-ship-tender.jpg> (28.06.2024)

¹⁶ Jugović A., Kesić B., Jakomin I.: Organizacija i razvoj pomorsko putničkih luka, Informatologia 40, 2007., str. 146

¹⁷ Đurković V., Razvoj Dubrovnika kao luke ticanja u kruzingu-turizmu i projekt razvoja luke Dubrovnik, <https://hrcak.srce.hr/file/20165> (27.08.2024.)

U Republici Hrvatskoj, u kontekstu cruising putovanja, veliki je nedostatak neadekvatna lučka infrastruktura za prijem velikih kruzera, koji se moraju sidriti nekoliko milja od terminala, a putnici se potom prevoze čamcima do obale što uvelike skraćuje vrijeme koje putnici imaju za provesti na odredištu. U slučaju kada brod ne može pristati uz terminal, putnici se na obalu prebacuju brodicama koji se nazivaju tenderi.

Slika 3 Brodica za spašavanje u ulozi tendera, izvor:

<https://www.cruisemummy.co.uk/wp-content/uploads/Cruise-Ship-Tender-Boats-1.jpg>
(28.06.2024.)

Tender je brodica koja prevozi posadu i/ ili putnike između kruzera i obale. Mogu biti privatni brodovi koje je brodarska kompanija unajmila ili vlastiti čamci za spašavanje. Loši vremenski uvjeti također mogu biti uzrok zašto nije moguće sidrenje kruzera uz terminal, pa se i tada koriste tenderi.

3.1. NAJVEĆE LUKE ZA KRUŽNA PUTOVANJA U SVIJETU

Ključni elementi ovog poglavlja su luke koje su glavne točke ulaska i izlaska za kruzere. Niže navedene luke nisu samo pristaništa za brodove već i dinamični centri aktivnosti, kulture i gospodarstva. Svaka od ovih luka nudi putnicima razne povijesne znamenitosti, moderne atrakcije tako stvarajući nezaboravno iskustvo cijelog putovanja. U ovom poglavlju bit će navedene neke od najvećih i najvažnijih svjetskih luka za cruising turizam te njihove jedinstvene karakteristike.

1. Port of Miami

Miami je poznat po netaknutim plažama, zbog kojih mnoštvo turista posjećuje ovu destinaciju. Miami je također poznata prijestolnica krstarenja koja ima kapacitet za

primanje najvećih putničkih brodova na svojih devet modernih terminala. U 2023. godini, luka je primila 7,3 milijuna putnika na kruzera. Port of Miami smješten je na otoku Dodge, u blizini zaljeva Biscayne u Atlantskom oceanu, položaj luke pogodan je zbog toga što se nalazi nedaleko Međunarodne zračne luke Miami.¹⁸

2. Port of Canaveral

Port of Canaveral druga je najprometnija putnička luka na svijetu, a raspolaže sa sedam terminala koji su namijenjeni za kruzere, od kojih su tri u fazi rekonstrukcije i proširenja. Više od 5 milijuna ljudi posjeti luku svake godine, pridonoseći 80% njezinim ukupnim prihodima. Luka Canaveral je 2023. godine prihvatila 6,8 milijuna putnika. Poznate brodske kompanije Disney Cruise Line i Carnival posluju u ovoj luci.¹⁹

3. Port of Nassau

Luka Nassau smještena je na otoku New Providence u blizini obale Floride. To je glavna morska luka Bahama koja je u 2023. godini prihvatila 4,49 milijuna putnika. Dva kilometra udaljen od kruzerske luke nalazi se najposjećeniji otok Paradise. Centar Nassaua ima mnoge kafiće, knjižare i stare zgrade koje su privlačne posjetiteljima. Turisti mogu posjetiti i Nacionalnu galeriju umjetnosti te muzej Pompey kako bi поближе upoznali bogatu povijest grada. Zbog provedbe novog projekta, luka Nassau je u fazi transformacije u jedno od najljepših obalnih područja na svijetu.²⁰

4. Port of Cozumel (San Miguel de Cozumel)

Cozumel je poznata cruising luka u državi Quintana Roo, Meksiko. Oko 2 milijuna turista godišnje posjeti luku kako bi uživali u sunčanom vremenu i bavili se vodenim sportovima kao što su jedrenje, ronjenje s bocama itd. Luka Cozumel je 2023. godine primila 3,72 milijuna putnika.²¹

5. Port of Barcelona

Barcelona povezuje zaleđe i sjevernu Španjolsku s Mediteranom. Barcelona je i glavna luka za kruzere u Europi, s brojnim marinama i trajektnim terminalima. U 2023. Godini luka za kruzere Barcelona je prihvatila 3,6 milijuna putnika. Postoji sedam terminala za

¹⁸ <https://www.miamidade.gov/portmiami/cruise-terminals.asp> (27.08.2024.)

¹⁹ <https://www.portcanaveral.com/> (27.08.2024.)

²⁰ <https://www.nassaucruiseport.com/> (27.08.2024.)

²¹ <https://www.cruise critic.com/articles/cozumel-cruise-port-parking-address-amenity-info> (27.08.2024.)

kruzere blizu La Ramble u Barceloni, Četiri terminala nalaze se na Adossat Quayu, dok se ostala tri nalaze blizu pristaništa Svjetskog trgovačkog centra. ²²

6. Port of Civitavecchia

Civitavecchia je luka za kruzere u Rimu, glavnom gradu Italije. To je druga najprometnija putnička luka u Europi i jedna od najvećih luka na Mediteranu. Luka je 2023. godine primila 3,3 milijuna gostiju.²³

7. Port Everglades

Luka Everglades smještena je u okrugu Broward, a udaljena je svega dva kilometra od međunarodne zračne luke u Floridi. Luka Everglades primila je 2,88 milijuna putnika u 2023. godini. Postavila je svjetski rekord 1. prosinca 2019. godine, kada je primila 55.964 putnika u jednom danu. Trenutno, Everglades ima osam modernih terminala za kruzere koji prihvaćaju brodove poznatih brodskih kompanija kao što su Viking Ocean Cruises, Silversea Cruises i Balearic Caribbean. ²⁴

8. Port of The Balearic Islands (Palma de Mallorca)

Luka Palma de Mallorca je spoj tradicije i tehnologije. U 2023. godini primila je oko 2,5 milijuna putnika. Palma de Mallorca je najveća od pet luka na otocima i nalazi se u središtu grada, ima dugu atraktivnu šetnicu s bogatim sadržajima zbog kojih mnogo turista uživa u posjetu. ²⁵

9. Port of Galveston

Galveston je četvrta najprometnija putnička luka u Sjevernoj Americi. U 2023. godini opslužila je 1,49 milijuna putnika na kruzerima. Posjetitelji mogu posjetiti poznati Muzej teksaske morske luke ili umjetničke galerije kao i kazališta koji je smješten u blizini Terminala. ²⁶

10. Port of Shanghai

²² <https://www.portbarcelona.cat/en/business-and-services/cruise-ships> (27.08.2024.)

²³ <https://www.civitavecchiaport.org/> (27.08.2024.)

²⁴ <https://www.porteverglades.net/> (27.08.2024.)

²⁵ <https://www.portsdebalears.com/en> (27.08.2024.)

²⁶ <https://www.portofgalveston.com/> (27.08.2024.)

Luka Shanghai u Kini poznata je kao najprometnija luka na svijetu. Također se može pohvaliti šestim najvećim terminalom za kruzere na svijetu. U 2023. godini, kruzerski terminal Shanghai primio je 1,2 milijuna gostiju.²⁷

Slika 4 Port of Miami, izvor: <https://www.cruzely.com/wp-content/uploads/cruise-terminal-b-miami.jpg> (29.06.2024.)

Kako bi luke ostale, ili tek postale, konkurente na tržištu potrebna su kontinuirana ulaganja u infrastrukturu same luke, ali i u sadržaje u blizini luke koja je turistički atraktivna. Kvaliteta usluga koju luke nude mora biti na visokoj razini. Cruising kompanije, zbog boljih prihoda, nerijetko sudjeluju u izgradnji ili unaprjeđenju luke. Tako je primjerice Carnival Cruise Line sufinancirao izgradnju luke Miami, a Disney Cruise Line je ulagao u Port Canaveral. Ulaganjem u luke, cruising kompanije stvaraju i razne vrste partnerskog odnosa s lučkim upravama kako bi zajedničkim snagama doprinijeli razvoju same turističke destinacije. Jedna od mana koje utječu na razvoj cruisinga je nedovoljna razvijenost infrastruktura za prihvata mega brodova koji se sve češće grade zbog veće zarade kompanija. Dakle sve cruising kompanije koje nude svoje mega kruzere, ograničene su na iste luke ticanja prilikom slaganja itinerara, što dovodi do zagušenosti prometa i do gužve na prostoru terminala. Kako bi putnicima bila omogućena što bolja kvaliteta usluge koju destinacija, kao cjelina nudi, mora postojati usklađenost i suradnja lučke infrastrukture s gradskom i lokalnom infrastrukturom.²⁸ Postoji i potreba za standardizacijom prilikom prihvata brodova u luku. Kompleksnost administrativnih poslova u

²⁷ <https://www.marineinsight.com/ports/10-largest-cruise-ports-in-the-world/> (29.06.2024.)

²⁸ Peručić, D.: Cruising-turizam, Razvoj, strategije i ključni nositelji, Sveučilište u Durovniku, 2013.g.

pojednim lukama može ograničavajuće djelovati na razvoj cruisinga. Posebno treba naglasiti potrebu za pojednostavljenjem poslova vezanih za carinske i imigracijske procese. U nekim slabije razvijenim dijelovima svijeta, koji su bez obzira na tu činjenicu na listi za cruising putovanja, niska je kvaliteta lučkih, ali i turističkih usluga. Još jedan od problema u takvim područjima je i slaba prometna povezanost luke i centra ili nekih dijelova grada.

3.2. LUKE ZA KRUŽNA PUTOVANJA NA MEDITERANU

Mediteran je druga najpoznatija destinacija za kružna putovanja u svijetu. Potražnja za krstarenjima Mediteranom i dalje raste sa svih svjetskih tržišta, no taj trend ponajviše je vidljiv na europskom. Porast udjela europskih putnika u svjetskim kružnim putovanjima sukladan je razvoju Mediterana kao regije za krstarenja jer putnici u većini slučajeva krstare područjem koje je relativno blizu mjestu stalnog boravka.²⁹ Važnost geografskog položaja promatra se tako da putnici često odabiru krstarenje prema itineraru, a ne prema brodu ili cruising kompaniji. Prednosti Mediterana kao destinacije su položaj između Europe, Afrike i Azije; grčka, rimska, egipatska kultura (raznolikost) i povijest, arheološka nalazišta, crkve i muzeji, prirodni krajolici, kontrast između moderne i stare umjetnosti te raznovrsnost proizvoda³⁰

Neki od izvora podataka Mediteran dijele na dvije velike podregije; zapadni i istočni Mediteran, a Apeninski poluotok se smatra prirodnom granicom koja dijeli Mediteran na te dvije cijeline.

- € Istočno Sredozemlje ili Mediteran obuhvaća sljedeće zemlje/luke: Hrvatska (Dubrovnik, Split, Zadar, Šibenik, Rijeka, Pula, Rovinj), Grčka i otoci (Mikena, Santorini, Rodos, Krf, Kreta, Katakolon, Pirej), Italija (Venecija), Turska (Istanbul, Kusadasi, Izmir), Cipar (Limasol), Malta (La Valeta), Egipat (Aleksandrija), Izrael (Haifa), Libija (Tripoli).
- € Zapadno Sredozemlje čine: Španjolska (Barcelona, Almeria, Malaga, Alikante, Cadiz, Balearsko otočje), Francuska (Marseille, Nica, St Tropez, Cannes), Italija (Genova, Savona, Rim – Civitavecchia, Napulj, Livorno, Bari, Palermo, Mesina), Tunis (La Goulette), Alžir (Alger), Gibraltar, Korzika.³¹

²⁹ <https://zir.nsk.hr/islandora/object/pfst:732/datastream/PDF/download> (27.08.2024.)

³⁰ Luković, T. (2008). ANALIZA RAZVOJA SVJETSKOGA I HRVATSKOG CRUISINGA. *NAŠE MORE*, 55 (5-6), 233-248., <https://hrcak.srce.hr/32218> (29.06.2024.)

³¹ Benić, I.: Pomorska krstarenja u destinacijskoj ponudi Hrvatske, Opatija, 2011., str.: 123.-145.

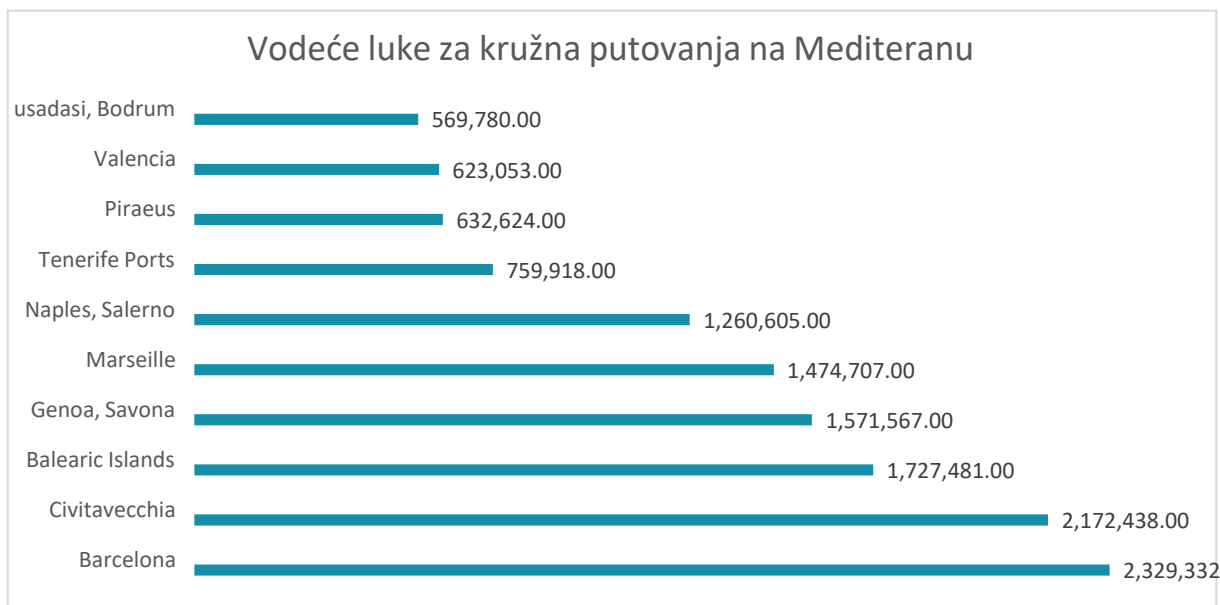
Slika 5 Zapadno sredozemlje, izvor: <https://cdn.britannica.com/21/64521-004-D66EECEA.jpg> (04.07.2024.)

MedCruise je udruženje koje predstavlja luke cruising turizma u mediteranskoj regiji, ali i u susjednim morima poput Crnog mora. Udruženje je osnovano 1996. godine i cilj mu je promicanje cruising turizma u ovom dijelu svijeta. Medcruise Mediteran dijeli na 4 segmenta:

- € zapadni Mediteran- Italija, Francuska, Španjolska, Malta, Portugal, otoci na Antlantiku, Tunis i Maroko
- € istočni Mediteran- Grčka, Cipar, Egipat, Izrael, jug Turske
- € Jadran- jadranski dio Italije, Hrvatska, Slovenija, Crna Gora, Albanija
- € Crno more- Bugarska, Rumunjska, Ukrajina, Rusija, sjeverna Turska ³²

Na Grafikonu 1 prikazan je promet putnika u 10 vodećih luka za kružna putovanja na Mediteranu. Prema podacima na grafikonu, luka Barcelona je vodeća luka za kružna putovanja na Mediteranu s najvišim brojem putnika, ukupno 2,329,332. Slijedi je luka Civitavecchia s 2,172,438 putnika. Treće mjesto zauzimaju luke na Balearskim otocima s 1,727,481 putnikom. Grafikon 1 jasno pokazuje da Barcelona i Civitavecchia imaju značajno veći broj putnika u usporedbi s ostalim lukama, što ih čini najprometnijim lukama za kružna putovanja na Mediteranu. Ostale luke također imaju značajan promet, ali manji u usporedbi s vodećim lukama.

³² <https://www.medcruise.com/news/3d-flip-book/medcruise-statistic-report-2022> (29.06.2024.)

Grafikon 1 Vodeće luke za kružna putovanja na Mediteranu, izrađeno prema podacima iz: <https://www.medcruise.com/news/3d-flip-book/medcruise-statistic-report-2022> (29.06.2024.)

Konkurentnost Mediteranskih luka ovisi o prepoznatljivosti luke. Luka mora imati širok izbor letova u destinaciji na međunarodnoj razini i ne zahtjevan pristup zračnoj luci, omogućen jednostavan transport do centra grada i drugih turističkih atrakcija. Destinacija mora osigurati dovoljan broj raspoloživih hotelskih i drugih vrsta smještaja. Također je važna atraktivnost plaža, a poželjno je da destinacija nudi mnogo povijesnih i kulturnih znamenitosti, trgovačkih centara i trgovina koje u svojoj ponudi imaju lokalne suvenire i ručne radove. Turističke informacije moraju biti dostupne posjetiteljima, kao i razne agencije koje potom nude različite izlete i slično. Putnički terminal uz koji kruzer pristaje treba imati prilagođen i kvalitetan prihvrat putnika zbog lakšeg rukovanja prtljagom, treba omogućiti opskrbu vodom i gorivom te sigurnost luke treba biti usklađena s međunarodnim standardima. Mediteranske luke dobro su posjećene zbog toga što nude sve od navedenih uvjeta čime postižu konkurentnost. Mediteran je jedna od rijetkih regija gdje putnik u relativno kratkom vremenu može posjetiti veliki broj zemalja, upoznati različite kulture i običaje, mediteransko područje je toliko jedinstveno da je u rijetko kojoj drugoj regiji moguće pronaći toliko različitosti na tako malom prostoru.³³

3.2. NAJPOZNATIJE LUKE ZA KRUŽNA PUTOVANJA NA MEDITERANU

³³ Peručić, Doris Cruising-turizam: razvoj, strategije i ključni nositelji. Dubrovnik: Sveučilište u Dubrovniku, 2013

Mediterranske lučke destinacije imaju ključnu ulogu u razvoju industrije krstarenja, privlačeći milijune putnika svake godine zahvaljujući svojoj bogatoj povijesti, kulturnoj baštini i prirodnim ljepotama. Svaka luka nudi jedinstvenu kombinaciju povijesnih znamenitosti, kulinarskih iskustava i kulturnih atrakcija, što je čini atraktivnom destinacijom za posjetitelje iz cijelog svijeta. Luka Barcelona i luka Civitavecchia bit će detaljnije opisane u nastavku.

3.2.1. Luka Barcelona

Barcelona je vodeća luka za kružna putovanja u Europi i na Mediteranu, ne samo zbog svog položaja, već i zbog svoje sigurnosti, terminala te širokog spektra usluga za putnike i brodove. Lučka uprava Barcelone osvojila je nagradu ESPO 2022. za svoj projekt "Vaša luka se ponovno otvara". Projekt uključuje dublju integraciju područja Stare luke s gradom kroz dovršetak reorganizacije putničkog prometa. U sklopu projekta planirano je premještanje jednog trajektnog i dva terminala za kružna putovanja iz područja Stare luke na pristanište smješteno u komercijalnoj luci, koje je isključivo namijenjeno putnicima, te preseljenje višenamjenskog terminala u komercijalnu luku. Područja oslobođena ovim premještanjem bit će renovirana i pretvorena u nove kvalitetne prostore, uključujući zelene i pješačke površine, sadržaje za slobodno vrijeme te objekte za obuku i inovacije.³⁴ Luka Barcelona uključena je u projekte koji se bave zaštitom okoliša i smanjenjem proizvodnje emisija CO₂ i ostalih štetnih plinova. Jedan od tih projekata je „World Ports Climate Action Program“ u kojem sudjeluju od 2018. godine. Lučka zajednica posvećena je i borbi protiv ekonomske nejednakosti te se bave poticanjem zapošljavanja, inovacija i održive potrošnje. U Barceloni se nalaze četiri javna terminala za kružna putovanja, od kojih se jedan nalazi u centru na pješačkoj udaljenosti od središta grada (World Trade Center Barcelona- WTCB) ³⁵

³⁴ https://www.portdebarcelona.cat/sites/default/files/content/file/2024/04/11/98/bcf_0.pdf (29.08.2024.)

³⁵ Ibidem (29.08.2024.)

slika 6 Luka Barcelona, izvor: <https://www.booktaxibcn.com/images/port-de-barcelona.jpg> (29.08.2024.)

Značajke pristaništa i terminala: Pristaništa su prostrana i moderna, omogućuju sigurno pristajanje velikih brodova, uključujući i mega-kruzere. Terminali su opremljeni suvremenim sadržajima za putnike, kao što su prostorije za ukrcaj i iskrcaj, trgovine, restorani, te prostorije za carinske i sigurnosne provjere. Dizajnirani su na način da osiguraju brz i učinkovit protok putnika i prtljage. Terminal A dio je pristaništa Adossat, zajedno s terminalima B, C i D. Terminal A je prvi terminal od četiri najveća terminala za kružna putovanja u luci i nudi usluge koje odgovaraju njegovoj veličini.³⁶

	TERMINAL A	TERMINAL B	TERMINAL C	TERMINAL WTCB (Word Trade Center Barcelona)
Područje	6500 mZ	6500 mZ	4100 mZ	5000 mZ
Linija veza	305 m	318 m	367 m	250 m
Duljina broda	Neograničeno	Neograničeno	Neograničeno	253 m
Gaz broda	11 m	10,2 m	11,4 m	8 m

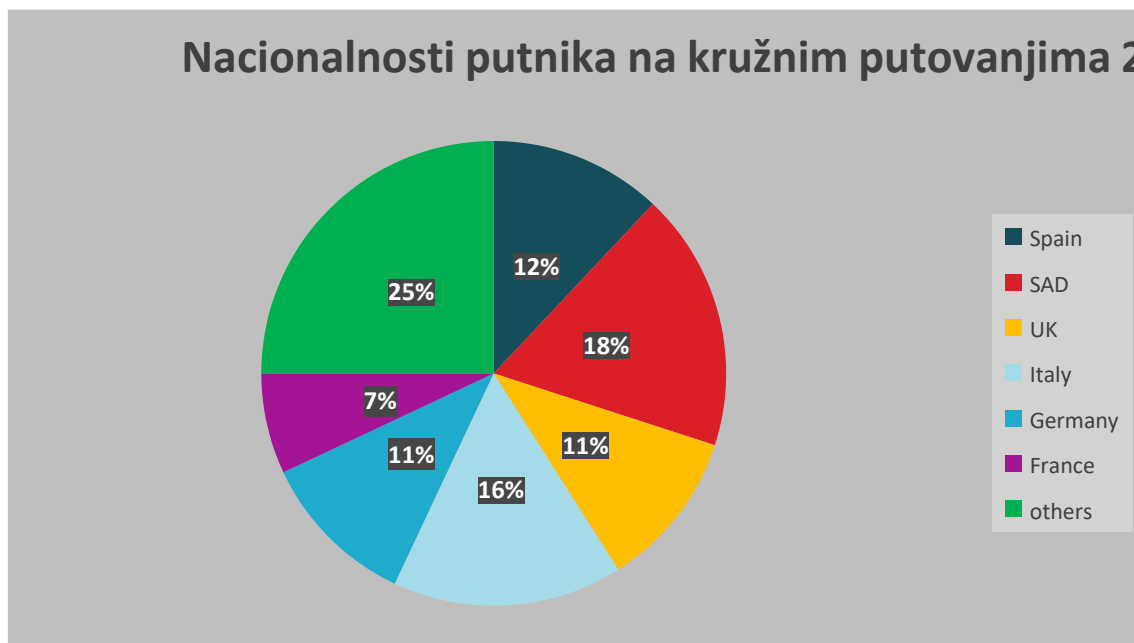
³⁶<https://www.barcelona-tourist-guide.com/en/transport/cruise-port/cruise-facilities-terminal-a.html>
(29.08.2024.)

Širina pristaništa	22 m	22 m	23 m	14 m
Udaljenost od grada	2 km	2 km	2,5 km	400 m

*Tablica 1 Značajke terminala Barcelona, tablica izrađena prema podacima iz:
https://www.portdebarcelona.cat/sites/default/files/content/file/2024/04/11/98/bcf_0.pdf
(29.08.2024.)*

U Tablici 1 vidljivo je više pokazatelja o osnovnim značajkama terminala u luci Barcelona. Ovisno o potrebama brodova i putnika, svaki terminal nudi različite prednosti koje mogu odgovarati različitim operativnim zahtjevima. Iz tablice je vidljivo da Terminal A i Terminal B imaju najveće površine od 6500 m², što im omogućuje fleksibilnost u upravljanju. Terminal C ima najdužu liniju veza od 367 m, što pruža mogućnost većim brodovima da pristanu. Terminal B slijedi s 318 m, zatim Terminal A s 305 m, a Terminal WTCB ima najkraću liniju veza od 250 m. Svi terminali, osim Terminala WTCB, nemaju ograničenja u duljini broda (neograničeno), što omogućava pristajanje najvećih mega-kruzera. Terminal WTCB može primiti brodove do 253 m dužine, što ograničava pristajanje nekih od najvećih kruzera. Terminal WTCB je najbliži centru grada, udaljen je samo 400 m, što ga čini najpristupačnijim za putnike koji žele odmah istražiti grad. Terminal A i Terminal B su udaljeni 2 km od grada, a Terminal C je najudaljeniji s 2,5 km. Manja udaljenost od grada omogućava lakši pristup turističkim atrakcijama i uslugama što je jedna od prednosti terminala WTCB.

Nacionalnosti putnika na kružnim putovanjima 2

Grafikon 2 Nacionalnosti putnika na kružnim putovanjima u 2022. godini, izrađeno prema podacima iz:

https://www.portdebarcelona.cat/sites/default/files/content/file/2024/04/11/98/bcf_0.pdf
(29.08.2024.)

Na grafikonu 2 prikazana je struktura putnika koji pristaju u luci Barcelona po nacionalnosti. Može se iščitati da je 18% putnika sa područja SAD-a, 16% putnika su Talijani, 12% su putnici iz Španjolske, dok je najmanji udio putnika iz Francuske, tek 7%. Iz ove analize može se zaključiti da su kružna putovanja popularna među turistima iz raznih dijelova svijeta, s posebnim naglaskom na putnike iz SAD-a, Italije i drugih zemalja. Ovaj podatak može biti od koristi za luke i operatere kružnih putovanja pri planiranju usluga i marketinških strategija usmjerenih na određena tržišta.

	Ukrcaj	Iskrcaj	Tranzit	Ukupan broj putnika
Siječanj	16648	15004	61369	93021
Veljača	10614	11275	57927	117558
Ožujak	31777	22503	63278	117558
Travanj	109531	114227	145232	266677
Svibanj	121051	131581	188137	440769

Lipanj	109531	114227	157974	381732
Srpanj	134884	140696	172672	448252
Kolovoz	117101	114682	187519	419302
Rujan	121356	116781	186220	424357
Listopad	127727	124475	214488	466690
Studeni	72760	76069	146368	295197
Prosinac	27779	26891	80860	135530

Tablica 2 Prikaz broja putnika po mjesecima tijekom 2023.godine, izrađeno prema podacima iz: <https://www.portdebarcelona.cat/en/business-and-services/cruise-ships/cruise-forecast/traffic-months-and-operations> (29.08.2024.)

Ukupni broj ukrcaja na kruzere u Barceloni tijekom 2023. godine iznosio je 947072 putnika. Najveći broj ukrcaja zabilježen je u srpnju (134884), što prikazuje da je popularan mjesec za početak kružnih putovanja. Najmanje ukrcaja bilo je u veljači (10614), što je vjerojatno posljedica hladnijih vremenskih uvjeta i manjeg interesa za putovanja. Tu se primjećuje koliko sezonalnost utječe na turizam. Ukupni broj putnika u tranzitu iznosi 1662044 tijekom godine. Najveći broj putnika u tranzitu bio je u listopadu (214488), a najmanji broj putnika u tranzitu bio je u siječnju (61369), što ponovno pokazuje smanjenu aktivnost u zimskim mjesecima. Najveći ukupni broj putnika zabilježen je u listopadu (466690), dok je najmanji bio u siječnju (93021). Podaci ukazuju da su proljeće, ljeto i rana jesen najprometnija razdoblja za kružna putovanja. S obzirom na broj putnika kroz mjesece, jasno je da kružna putovanja imaju izraženu sezonalnost. Mjeseci poput svibnja, srpnja, i listopada pokazuju vrhunac aktivnosti, dok je manja aktivnost u zimskim mjesecima. Podaci o broju putnika kroz luku mogu biti vrlo bitni zbog planiranja i stvaranja strategija u luci, ali i za pružatelje usluga kružnih putovanja, kako bi optimizirali svoje resurse prema sezonalnosti. Luka Barcelona radi na smanjenju utjecaja lučkih aktivnosti na okoliš, uključujući emisije CO₂ koje kruzeri proizvode. U svrhu očuvanja okoliša luka je pokrenula niz programa i mjera za postizanje cilja, na primjer: poticanje korištenja ukapljenog prirodnog plina (LNG) ili obnovljivih izvora energije kao što je solarna energije. Također je pokrenut program za promjenu i modernizaciju cijele električne mreže luke. U 2022. godini potrošnja vode od strane kruzera činila je samo 0,09% ukupne potrošnje vode u

Barceloni zbog toga što je 8 od 10 brodova opremljeno na način da mogu sami proizvoditi vodu, zbog čega nisu ovisni o lukama u koje pristaju. Neki od načina proizvodnje vode su: isparavanje ili parna desalinizacija, to je metoda koja koristi paru i toplinu iz brodskih motora za ključanje morske vode. Kako voda isparava, sol ostaje kao nusproizvod. Još jedan od načina proizvodnje vode je reverzna osmoza, to je metoda kojom se umjesto topline koristi energija kako bi se slana voda potisnula kroz membrane koje su toliko sitne da mogu filtrirati samo čistu vodu. Voda koja je filtrirana tada se mineralizira i dodatno tretira u skladu s međunarodnim zdravstvenim propisima. Kondenzacijska voda, samo nekoliko brodarskih kompanija ima sustave koji skupljaju svu vodu proizvedenu radom klima uređaja, koja nastaje sušenjem vlage iz zraka, i ova se voda ponovno koristi, na primjer, u sustavima za pranje rublja i slično.³⁷

3.2.2. Luka Civitavecchia

Luka Civitavecchia smještena je u blizini Rima u Italiji. Civitavecchia ima bogatu povijest i značajnu ulogu u mediteranskoj trgovini i putovanjima. Zahvaljujući svojim posebnim geografskim i geofizičkim karakteristikama, luka ima ambiciju postati prva luka u Italiji, osobito zbog svog razvojnog potencijala, koji je osiguran velikim brojem dostupnih područja unutar zaleđa. Luka Civitavecchia podijeljena je na dva glavna područja. Na jugu, u povijesnoj luci, nalazi se zona koja je posvećena turizmu i ljubiteljima plovidbe, s izgradnjom jedne od najslikovitijih Yachting Marina na Mediteranu. Na sjeveru je područje za komercijalni promet, ribolov i obalnu plovidbu. Danas je Civitavecchia druga luka za kruzere u Europi i prva u Italiji te ima dnevne ili tjedne pomorske veze (takozvane Autostrade del Mare) za prijevoz putnika i kamiona do Španjolske, Sardinije, Sicilije i Tunisa.³⁸

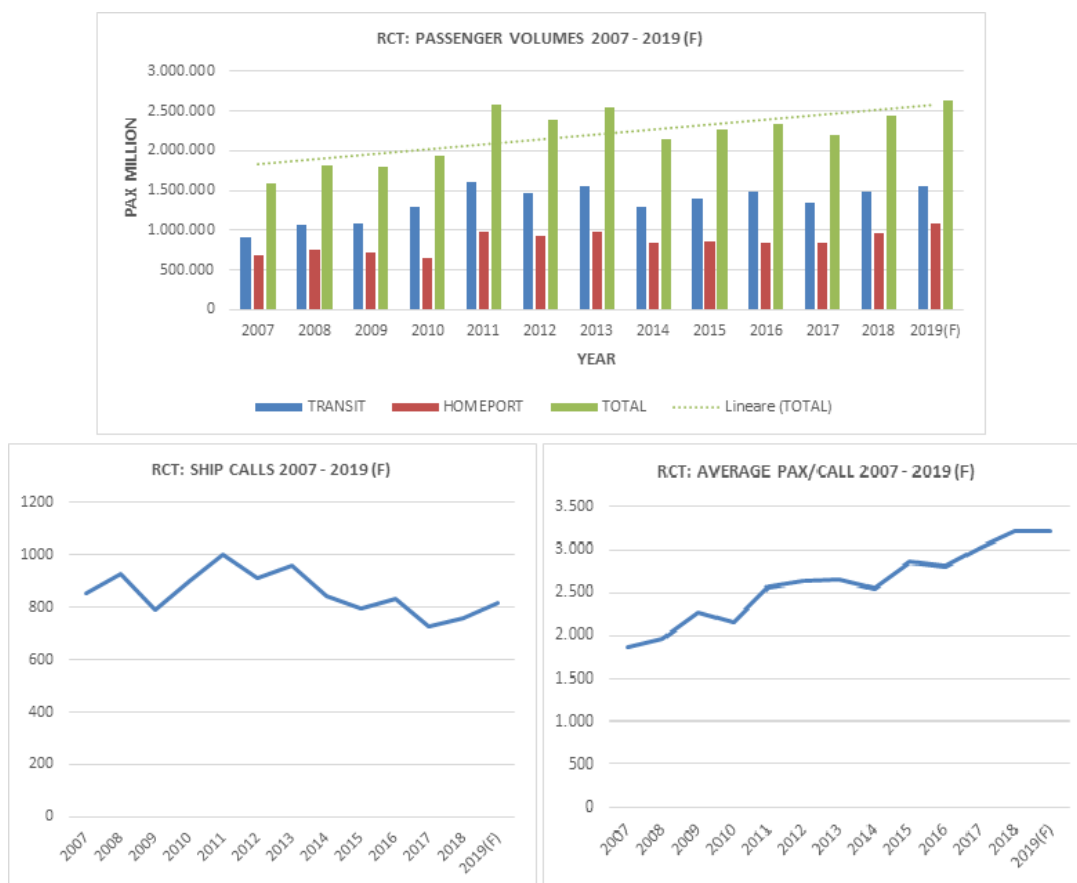

³⁷ <https://www.portdebarcelona.cat/en/business-and-services/cruise-ships/cruises-and-city/cruises-and-environment> (29.08.2024.)

³⁸ <https://www.portdiroma.it/porto-di-civitavecchia> (29.08.2024.)

Slika 7 Luka Civitavecchia, izvor: <https://airportshuttleitaly.it/media/2024/01/home-box-porto-di-civitavecchia.jpg> (30.08.2024.)

Luka Civitavecchia, prikazana na slici 7, poznata je kao jedno od glavnih čvorišta za kruzere na Mediteranu. Na slici se vidi više velikih kruzera usidrenih u luci, što naglašava važnost Civitavecchie kao polazne i dolazne tačke za brojne turiste iz cijelog svijeta.

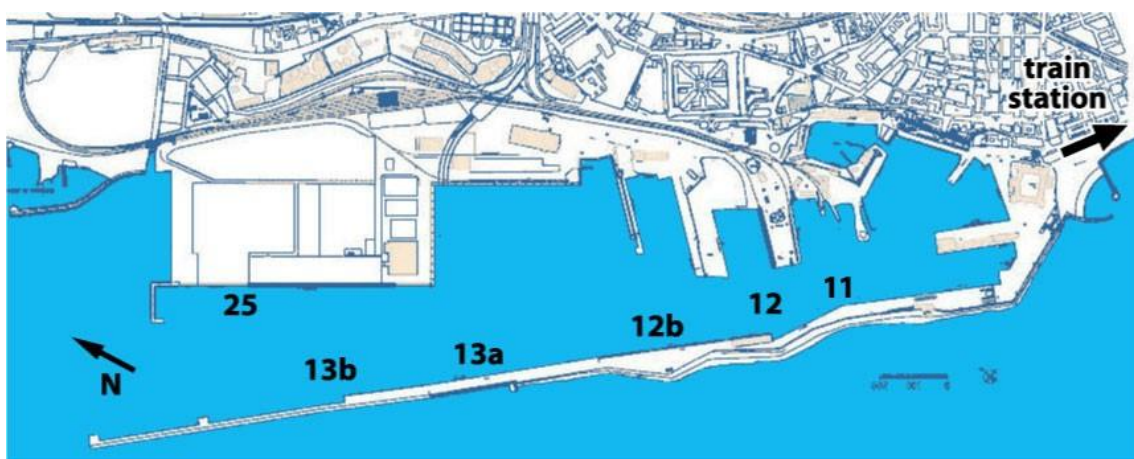

Grafikon 3 prikaz kretanja putnika u luci Civitavecchia u razdoblju od 2007. do 2019. godine, izvor: <https://www.romacruiseterminal.com/joomla/it/chi-siamo/la-societa-in-cifre> (30.08.2024.)

Grafikon 3 prikazuje različite aspekte cruising turizma u razdoblju od 2007. do 2019. godine sastoji se od tri dijela: ukupni volumen putnika (gornji grafikon), broj uplovljavanja brodova (donji lijevi grafikon) i prosječan broj putnika po uplovljavanju (donji desni grafikon). Zeleni stupac na gornjem grafikonu označava ukupni broj putnika te pokazuje rastući trend tijekom promatranog razdoblja, s manjim oscilacijama. Od 2007. do 2019. godine primjetan je stabilan rast u ukupnom broju putnika, što ukazuje na porast popularnosti cruising turizma. Plavi stupac predstavlja putnike u tranzitu, dok crveni stupci predstavljaju putnike koji koriste luku kao matičnu luku (homeport). Putnici u tranzitu su dominantni tijekom cijelog razdoblja, što znači da većina putnika koristi luku samo kao tranzitnu točku.

Krivulja broja uplovljavanja brodova (lijevi grafikon) varira tijekom godina, svoj vrhunac dostiže u 2012. godini kada je broj uplovljavanja bio najviši, a zatim je uslijedio pad do 2017. godine. U 2019. godini broj uplovljavanja se lagano povećao, ali je još uvijek niži od vrhunca iz 2012. godine. Smanjenje broja uplovljavanja nakon 2012. godine može biti posljedica smanjenog broja dostupnih brodova ili promjene u ruti putovanja.

Krivulja prosječnog broja putnika (desni grafikon) po uplovljavanju pokazuje kontinuirani rast od 2007. do 2019. godine. U 2007. godini bilo je oko 2000 putnika po uplovljavanju, dok se do 2019. godine taj broj povećao na oko 3500. Povećanje prosječnog broja putnika po uplovljavanju ukazuje na to da su brodovi većeg kapaciteta, ili da su brodovi popunjeniji nego što su bili u ranijim godinama. To može biti rezultat optimizacije brodskih kapaciteta ili povećanog interesa za određene rute.

Slika 8 prikaz terminala u luci Civitavecchia, izvor:

<https://www.romacruiseterminal.com/joomla/it/terminal-crociere/dati-tecnici-terminal>
(30.08.2024.)

Slika 8 prikazuje plan luke Civitavecchia sa označenim pristaništima i dijelovima luke. Na karti su obilježena pristaništa označena brojevima 11, 12, 12b, 13a, 13b, i 25, što ukazuje na različite dijelove gdje se brodovi mogu usidriti. U gornjem desnom dijelu slike nalazi se oznaka za željezničku stanicu, što pokazuje blizinu i povezanost luke sa željezničkim prometom, olakšavajući pristup putnicima koji dolaze ili odlaze iz Civitavecchie. U tablici 3 navedeni su podaci o duljini i gazu za terminale 11, 12, 13 i 25

	Terminal 11	Terminal 12	Terminal 13	Terminal 25
Duljina	475m	560m	795m	700m

Gaz	7.70m	12.8m	13.5m	13.5m
------------	-------	-------	-------	-------

Tablica 3 analiza pristaništa, izrađeno prema podacima iz:
<https://www.romacruiseterminal.com/joomla/it/terminal-crociere/dati-tecnici-terminal>
(30.08.2024.)

Terminal Amerigo Vespucci u luci Civitavecchia jedan je od najmodernijih i najnovijih terminala za kruzere u toj luci. Terminal se nalazi između brojeva 12 i 12b, u centralnom dijelu prikazane luke na Slici 8. Terminal je nazvan po talijanskom istraživaču Amerigu Vespucciju, otvoren je 2018. godine i predstavlja jedan od najvažnijih infrastrukturnih projekata u luci. Raspolože kapacitetom za prihvat velikih brodova i velikog broja putnika, s površinom od približno 11.000 m². Može primiti istovremeno nekoliko tisuća putnika, što ga čini jednim od najvećih terminala u regiji. Opremljen je najnovijom tehnologijom za sigurnosne provjere i rukovanje prtljagom. U samom terminalu nalaze se čekaonice, dućani, restorani ali nude se i druge usluge koje putnicima omogućuju ugodan boravak prije ukrcaja ili nakon iskrcaja s broda. Projektiranje i izgradnja terminala Amerigo Vespucci osmišljeni su na ekološki održiv način, stoga terminal ima sustave za smanjenje emisija štetnih plinova kao i brojne druge sustave koji se bore protiv onečišćenja okoliša.³⁹

3.3. CRUISING KOMPANIJE KOJE POSLUJU NA MEDITERANU

U ovom poglavlju opisane su neke od vodećih cruising kompanija koje djeluju na Mediteranu. Analizirat će se njihove flote, itinerari i posebnosti koje ih čine privlačnima za putnike. Od luksuznih plovidbi do avanturističkih ruta, cruising kompanije koje posluju na Mediteranu nude za svakoga po nešto, stvarajući nezaboravna iskustva na putovanju jednom od najljepših regija.

1. Viking Ocean Cruises

Krstarenja vikingovim brodovima privlače aktivne i znatiželjne osobe koje zanima povijest i kultura destinacija koje posjećuju. Flota brodova sastoji se od deset istih brodova koji imaju kapacitet po 930 putnika. Vikingovi brodovi zbog manje veličine, omogućuju pristup ekskluzivnijim lukama širom Europe, Azije, Australije, Kariba i Mediterana. Standardni itinereri traju od 8 do 93 dana, dok opcije svjetskog krstarenja mogu trajati i do 180 dana. Kao dio Vikingove inkluzivne cijene, putnici također imaju

³⁹ <https://www.romacruiseterminal.com/joomla/it/terminal-crociere/dati-tecnici-terminal> (30.08.2024.)

pravo na jedan besplatni izlet na kopnu u svakoj luci pristajanja. Sve te karakteristike čine Viking jednu od najboljih cruising kompanija koje posluju na Mediteranu i drugim dijelovima svijeta, nudeći jedinstveno i edukativno iskustvo za svoje putnike.⁴⁰ Neke od Mediteranskih luka koje su posjećene na putovanjima kompanijom Viking Ocean Cruises su: Barcelona u Španjolskoj, Civitavecchia i Venecija u Italiji, Pirej u Grčkoj, Dubrovnik i Split u Hrvatskoj...⁴¹

2. Seabourn Cruise Line

Seabourn se ponosi pružanjem najboljih iskustava krstarenja. Flota brodova se sastoji od pet brodova koji primaju između 458 i 600 gostiju, nude putnicima mnogo luksuznih pogodnosti. Seabourn plovi širom svijeta, posjećujući popularne destinacije kao što su Aljaska, Karibi i Mediteran, ali i udaljenije destinacije u Australiji, Aziji i Arktiku. U 2024. godini itinereri se kreću od 6 do 145 dana. Seabourn održava visoki omjer gostiju i osoblja, što doprinosi izvrsnoj usluzi.⁴² Neke od luka na Mediteranu u koje pristaju brodovi kompanije Seabourn Cruise Line su Barcelona, Civitavecchia, Dubrovnik, Valeta, Kotor u Crnoj Gori...⁴³

3. Celebrity Cruises

Flota Celebrity Cruises koja se sastoji od 12 brodova, polazi iz američkih gradova poput Honolulua, Miamijsa, Bostona i Seattlea. Manji brod iz flote poput Celebrity Xpedition prima samo 48 putnika, a najveći brod Celebrity Beyond može ugostiti do 3,260 gostiju. Bez obzira na brod, u prosjeku je jedan član posade na dvoje putnika, što sa sobom nosi visoku razinu usluge. Krstarenja traju od 3 do 18 noći.⁴⁴ Luke na Mediteranu u koje pristaju brodovi kompanije Celebrity Cruises su Barcelona u Španjolskoj, Civitavecchia u Italiji, Pirej u Grčkoj, Dubrovnik u Hrvatskoj, Napulj i Venecija u Italiji, Valeta na Malti.⁴⁵

4. Oceania Cruises

⁴⁰ <https://www.vikingcruises.com/oceans> (28.07.2024.)

⁴¹ Ibidem (03.09.2024.)

⁴² <https://www.seabourn.com/en/eu> (28.07.2024.)

⁴³ Ibidem (03.09.2024.)

⁴⁴ <https://www.celebritycruises.com/> (28.07.2024.)

⁴⁵ Ibidem (03.09.2024.)

Oceania plovi širom svijeta, a putovanja obuhvaćaju Europu, Mediteran, Karibe, Južnu Ameriku, Antarktiku i Južni Pacifik. Flota brodova se sastoji od 7 brodova, zadnji je izgrađen u 2023. godini dok se osmi brod očekuje već 2025.godine. Veći brodovi mogu primiti do 1250 gostiju, a omjer posade i putnika je 1:2, stoga je kvaliteta usluge vrlo dobra. Oceania Cruises nudi krstarenja od 7 do 196 dana.⁴⁶ Barcelona, Civitavecchia, Venecija, Dubrovnik, Pirej, Kotor, samo su neke od luka na Mediteranu koje se mogu naći u itineraru kompanije Oceania Cruises.⁴⁷

5. Royal Caribbean International

Ova kompanija nudi putovanja na više od 270 destinacija u 60-ak zemalja na svih sedam kontinenata, unatoč imenu koje sugerira samo na Karibe. Uobičajeni itinereri traju od 2 do 28 noći, ali kompanija nudi i The Ultimate World Cruise, dugo putovanje koje traje 274 noći i obuhvaća svih sedam kontinenata. Flota se sastoji od 28 brodova i još dva su u izgradnji. Manji brodovi poput Rhapsody of the Seas mogu primiti oko 2.400 gostiju, dok veći kao što su Allure of the Seas i Oasis of the Seas mogu primiti više od 6.700. Svaki brod ima otprilike jednog člana posade na svaka tri putnika.⁴⁸ Civitavecchia, Barcelona, Napulj, Pirej, Kotor, Dubrovnik, Venecija, su luke u koje pristaju brodovi kompanije Royal Caribbean International.⁴⁹

6. Azamara

Njihova flota sastoji se od 4 broda kojima je kapacitet oko 700 gostiju. Moguće je odabrati putovanje koje traje od 5 do 155 nocenja. Azamara je idealna za putnike koji traže luksuzno krstarenje s manjim brojem putnika i visokokvalitetnom uslugom.⁵⁰ Neke od glavnih mediteranskih luka koje Azamara redovito uključuje u svoje itinerare su Dubrovnik, Split, Pirej, Valeta, Barcelona, Kotor, Palma de Mallorca...⁵¹

7. MSC Cruises

MSC Cruises prvenstveno privlači europske putnike i nudi mnogo krstarenja po Mediteranu, luke koje brodovi često posjećuju su Cannes u Francuskoj, Napulj u Italiji i

⁴⁶ <https://www.oceaniacruises.com/> (28.07.2024.)

⁴⁷ Ibidem (03.09.2024.)

⁴⁸ <https://www.royalcaribbean.com/> (28.07.2024.)

⁴⁹ Ibidem (03.09.2024.)

⁵⁰ <https://www.azamara.com/> (28.07.2024.)

⁵¹ Ibidem (03.09.2024.)

Tangier u Maroku. Brodovi iz flote kojih ima 25, mogu primiti između otprilike 2.500 i 6.700 putnika.⁵² MSC je kompanija čiji kruzeri posjećuju destinacije na Mediteranu kao što su: Barcelona, Napulj, Genova, Civitavecchia, Valeta, Pirej, Dubrovnik, Split, Venecija i ostale.⁵³

8. Costa Cruises

Kompanija Costa Cruises razlikuje se od drugih kompanija po svom mediteranskom dizajnu i veseloj atmosferi. Flota sadrži 9 brodova koji polaze iz raznih luka širom svijeta, dovodeći putnike do destinacija na Karibima, u Europi, Južnoj Americi i šire. Itinereri traju od 1 do 130 noći. Neki brodovi imaju intimnu i opuštenu atmosferu, dok drugi nude itinerare puni akcije. Brodovi Costa Cruises imaju približno jednog člana posade na svakih troje putnika.⁵⁴ Barcelona, Savona, Civitavecchia, Napulj, Venecija, Dubrovnik, Split, Pirej, ali i mnoge druge luke, posjećene su od strane brodova kompanije Costa Cruises.⁵⁵

9. Norwegian Cruise Line

Ova kompanija poznata je po zabavnoj i opuštenoj atmosferi ta vrsta krstarenja naziva se "freestyle cruising", ne postoji fiksno vrijeme za ručak te nudi mnogo zabave na brodu i aktivnosti koje su prilagođene obiteljima. Flota od 19 brodova plovi širom svijeta, s itinerarima koji traju od 3 do 21 dan. Destinacije Norwegian Cruise Linea uključuju Aljasku, Havaje, Karibe, Europu, Aziju, Južnu Ameriku, Afriku. Brodovi Norwegian Cruise Linea su veliki i masovno rasprostranjeni na tržištu stoga mogu prihvatiti između 1,936 i 4,266 putnika.⁵⁶ Mediteranske luke u koje pristaju brodovi kompanije Norwegian Cruise Line su Barcelona, Civitavecchia, Napulj, Kotor, Dubrovnik, Split i td.⁵⁷

⁵² <https://www.msccruises.com/int> (27.08.2024.)

⁵³ Ibidem (03.09.2024.)

⁵⁴ <https://www.costacruises.com/welcome.html> (27.08.2024.)

⁵⁵ Ibidem (03.09.2024.)

⁵⁶ <https://travel.usnews.com/cruises/best-cruise-lines-in-the-mediterranean/> (30.06.2024.)

⁵⁷ Ibidem (03.09.2024.)

4. KRETANJE PUTNIKA U LUKAMA ZA KRUŽNA PUTOVANJA NA MEDITERANU I NJIHOV UTJECAJ NA OKOLINU

Cruising turizam na Mediteranu bilježi značajan porast u 2022. godini, nakon stagnacije zbog pandemije COVID-19. Statistički podaci MedCruise-a, udruženja mediteranskih luka za krstarenje, prikazuju pozitivne trendove u putničkom prometu. U 2022. godini, luke Mediterana zabilježile su ukupno više od 13 milijuna kretanja putnika. Sve luke u niže navedenoj tablici zabilježile su porast posjetitelja u odnosu na 2019. godinu.

	2020.	2021.	2022.	2023.
Barcelona	199000	520000	2329000	3569000
Marseille	124000	352000	1475000	2600000
Genova, Savona	207000	591000	1572000	2560000
Balearski otoci	157000	345000	1727000	2519000
Napulj, Salerno	28000	263000	1261000	1744000
Pirej	17000	304000	633000	1485000

Tenerife Ports	345000	304000	760000	1105000
-----------------------	--------	--------	--------	---------

Tablica 4 Broj putnika u lukama na Mediteranu, izrađeno prema podacima:

<https://www.statista.com/statistics/386715/leading-mediterranean-cruise-ports-passenger-numbers/>
(30.06.2024)

Porast prometa putnika zabilježen je u svim lukama Mediterana, a podaci za neke od njih navedeni su u Tablici 4. Na temelju prikazanih podataka može se pretpostaviti da će trend cruising turizma i dalje sistematično rasti svake godine. Najveći porast broja putnika zabilježen je u Barceloni između 2022. i 2023. godine. Broj putnika porastao je s 2329000 na 3569000, što je povećanje od 1240000 putnika. Najviše putnika (2023. godine) imala je luka Barcelona s ukupno 3569000 putnika, a najmanje putnika (2020. godine) imala je Luka Pirej s ukupno 17000 putnika. Barcelona je kroz sve godine vodeća luka po broju putnika, Luka Pirej je značajno povećala broj putnika od 2020. do 2023. godine, ali i dalje ima manji broj putnika u usporedbi s drugim lukama u 2022. godini. Tenerife Ports, koja je imala najviše putnika 2020. godine, bilježi najmanji broj putnika među lukama u 2023. godini

4.1. SWOT ANALIZA

SWOT analiza je strateški alat za ocjenu stanja koji analizira i identificira četiri aspekta, a to su: S Strengths (snage), W Weaknesses (slabosti), O Opportunities (prilike), T Threats (prijetnje). Promatranjem vlastitih snaga i slabosti u kombinaciji s prilikama i prijetnjama dolazimo do strateških saznanja kako bismo mogli poduzeti pravilne mjere i aktivnosti za postizanje poslovnih i drugih ciljeva tvrtke.⁵⁸ Tablica 5 prikazuje samo neke od snaga, slabosti, prilika i prijetnji Mediterana kao zasebne regije za krstarenja.

SNAGE	SLABOSTI
€ Druga najatraktivnija destinacija za cruising putovanja	€ Gužve u turističkim gradovima
€ Blizina emitivnih tržišta	€ Nedovoljno razvijena lučka infrastruktura za prihvat mega brodova
€ Atraktivna obala i gradovi	€ Negativan utjecaj na okoliš
€ Visok stupanj ekološke očuvanosti obale, otoka i mora	€ Sezonalnost

⁵⁸ <https://www.markething.hr/sto-je-swot-analiza-i-koje-su-smjernice-potrebne-za-izradu/> (02.07.2024.)

<ul style="list-style-type: none"> € Turistička tradicija € Pogodna klima € Postojeća turistička infrastruktura 	<ul style="list-style-type: none"> € Negativan utjecaj na stalni turizam
PRILIKE	PRIJETNJE
<ul style="list-style-type: none"> € Konstantni porast potražnje za krstarenjima Mediteranom € Povoljan geografski položaj € Svjetski poznati gradovi € Razvoj cjelogodišnjih krstarenja € Porast kvalitete ostale turističke ponude 	<ul style="list-style-type: none"> € Konkurencija između različitih oblika provođenja odmora € Terorizam € Oštri propisi o zaštiti okoliša € Brz razvoj ostalih regija poznatih po cruising turizmu € Poremećaji na emitivnim tržištima

Tablica 5 SWOT analiza cruisinga na Mediteranu izrađeno po izvoru: Doris P. Cruising-turizam Razvoj, strategije i ključni nositelji, Sveučilište u Dubrovniku, Dubrovnik 2013, str. 210.

Za izdvojiti najbitnije činjenice iz ove SWOT analize potrebno je usredotočiti se na ključne aspekte koji najviše utječu na cruising turizam u određenoj regiji. Gužve u turističkim gradovima, jedna je od slabosti. Veliki broj turista u glavnim turističkim gradovima tijekom turističke sezone stvara gužve koje mogu negativno utjecati na iskustvo posjetitelja. To može dovesti do zagušenja prometnica, preopterećenja javnih usluga i nezadovoljstva lokalnog stanovništva. Turistička sezonalnost također predstavlja problem jer se većina turističkog prometa odvija u kratkom vremenskom razdoblju. Spomenuto može rezultirati neiskorištenošću kapaciteta izvan sezone i ekonomskom nestabilnosti za lokalne zajednice koje ovise o turizmu. Preveliki fokus na cruising turizam može utjecati na dugoročni razvoj stalnog turizma. Konkurencija između različitih oblika provođenja odmora pripada u prijetnje. Različiti oblici provođenja odmora, kao što su all-inclusive resorti, kulturni i avanturistički turizam, predstavljaju prijetnju cruising turizmu jer nude alternativne opcije za odmor. Ekonomija, politička nestabilnost, ili drugi poremećaji na ključnim emitivnim tržištima mogu utjecati na broj turista koji dolaze na cruising destinacije. Snage cruising putovanja na Mediteranu su geografska blizina glavnih emitivnih tržišta, kao što su zapadna Europa, omogućava lak pristup i smanjuje troškove putovanja. Navedeno čini destinaciju privlačnijom za posjetitelje iz tih regija. Obala i gradovi koji imaju bogatu povijest, kulturu i prirodne ljepote, privlače turiste, jedna je od glavnih snaga Mediterana kao i očuvana priroda, čista mora i netaknuti otoci.

Gradovi tj. destinacije poznate na svjetskoj razini, privlače turiste svojim kulturnim i povijesnim znamenitostima. Razvijanje dodatnih turističkih proizvoda i usluga u ovim gradovima može povećati njihovu privlačnost za kruzere, što predstavlja jednu od prilika iz navedene SWOT analize. Potražnja za krstarenjima Mediteranom kontinuirano raste, što pruža priliku za daljnji razvoj cruising turizma u regiji. To povećanje potražnje može potaknuti dodatna ulaganja u infrastrukturu i usluge.

4.2. UTJECAJ CRUISING TURIZMA NA DESTINACIJU

Cruising turizam predstavlja prijetnju stacioniranom turizmu zbog toga što sadrži sve komponente turizma u jednom; transport, smještaj, zabavni sadržaj i slično. Prednost je što turisti na kruzera imaju sve što im je potrebno na jednom mjestu, dok turisti koji su stacionirani na primjer u nekom apartmanu moraju sami osmisliti kako će provesti dan, sami se pobrinuti za hranu i sve ostalo što im je potrebno. Udio sektora pomorskih krstarenja na svjetskoj razini ostvarenja turizma iznosi 1,6% od ukupnog broja turista ili 1,9% od ukupnog broja noćenja. Nasuprot tome, prihodi cruising kompanija predstavljaju 3% ukupnog prihoda od turizma. Prema World Travel and Tourism Council, putnici na pomorskim krstarenjima potroše 30% manje od stacioniranih gostiju.⁵⁹ Postoje dva ključna utjecaja, a to su utjecaji povezani sa operativnim djelovanjem samog kruzera i utjecaj koji su nastali aktivnostima putnika. U nastavku ovog poglavlja detaljnije će se objasniti neki od osnovnih negativnih i pozitivnih utjecaja cruising turizma.

4.2.1. Negativan utjecaj cruising turizma

Negativni utjecaji koje cruising industrija uzrokuje za ekosustav turističke destinacije su: zagađenje mora i oceana, luka i priobalnih mjesta, dolazi do devastacije koraljnih grebena, nastaju emisije teških metala koji su zagađivači mora i zraka, dolazi i do pritiska na sanitarno-komunalnim lokacijama za odlaganje otpada. Do onečišćenja zraka dolazi zbog sve veće količine smoga koji nastaje, emisije štetnih tvari i zbog spalionica smeća na brodovima koje potom stvaraju kisele kiše. Otpadne vode sa brodova opasne su za ekosustave. Sidra brodova uništavaju dno mora, a buka koju brodovi proizvode može otjerati određene vrste koje žive na tom području. Dokazano je da buka koja nastaje u moru ometa komunikaciju većih sisavaca

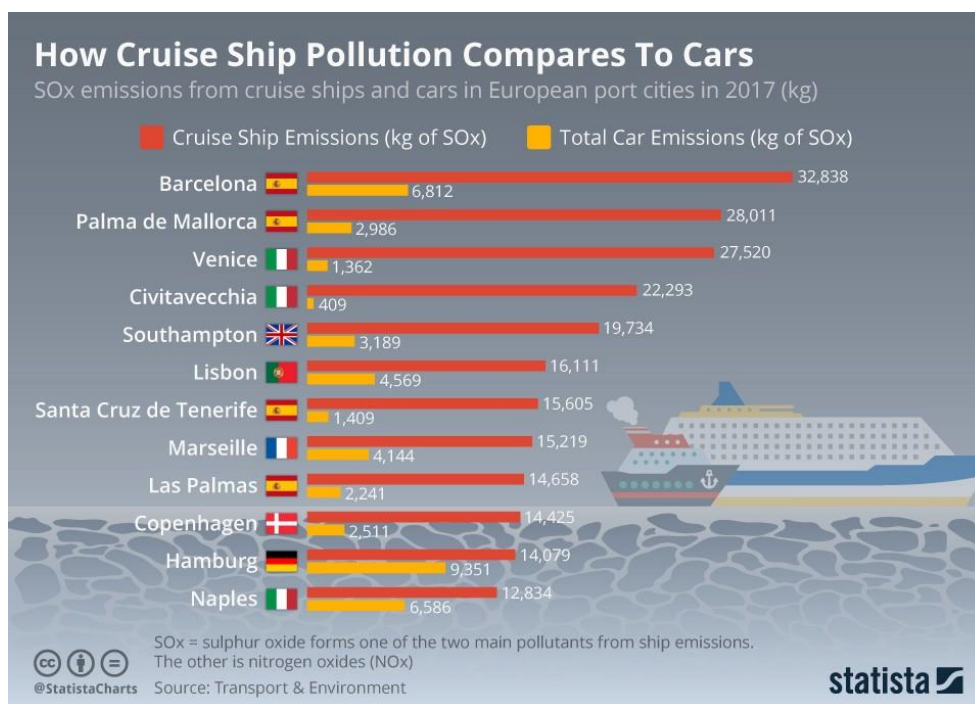
⁵⁹ Benić, I., Utjecaj pomorskih krstarenja na turističku destinaciju, Poslovna izvrsnost, god. V., br. 1., Zagreb, 2011, str. 43-66

kao što su dupini, kitovi i slično.⁶⁰ Balastne vode u brodskim tankovima mogu sadržavati mikroorganizme koji mogu biti štetni za već postojeće. Ako neke vrste mikroorganizama dospiju u novo more, i postanu invazivna vrsta, može doći do izumiranja postojećih vrsta. Moguće rješenje za prijenos neželjenih vrsta mikroorganizama putem balastnih voda je ugradnja sustava za pročišćavanjem balastnih voda. Taj sustav za pročišćavanje sastoji se od filtera za pročišćavanje vode, a moguće je i tretiranje vode UV zračenjem koji uništava sve mikroorganizme koji su u balastnim vodama. Također, postoje i kemijska tretiranja klorom ili ozonom, a moguće je i uklanjanje kisika iz balastnog prostora kako mikroorganizmi i patogeni nebi preživjeli do ulaska u drugo more. Obrada balastnih voda ključna je za zaštitu morskih ekosustava i sprječavanje širenja invazivnih vrsta. Načini obrade balastnih voda konstantno napreduju, a međunarodni propisi imaju ključnu ulogu u provođenju mjera. Negativan utjecaj na destinaciju može nastati i zbog sve više mega brodova koji posjećuju određene luke u kratkom razdoblju. Tada dolazi do zagušenosti prometa, a gužve u lukama mogu ugroziti kvalitetu života ljudi koji žive u ili u blizini destinacije, ali također može doći do narušavanja kvalitete doživljaja cijelog putovanja. Neke od crusing kompanija ne posjećuju određene destinacije bez obzira na njihovu atraktivnost, ukoliko znaju da u isto vrijeme treba pristati više kruzera. Takve odluke donose kako svojim putnicima ne bi pokvarili doživljaj cijelog putovanja zbog nastalih gužvi. Smatraju da gužva utječe na kvalitetu doživljaja destinacije, a time i na kvalitetu usluge koje oni pružaju putnicima.⁶¹

Zbog moguće zakrčenosti gradova, potrebno je ulaganje u izgradnju lučke infrastrukture. Međutim, to je samo djelomično rješenje jer je potrebno ulaganje i u razvoj gradske infrastrukture kako nebi došlo do prevelike razlike u kapacitetu prihvata brodova i kapacitetu prihvata putnika u destinaciji. Jedan od mogućih načina rasterećenja mediteranskih luka je uključivanje novih luka u itinerare. Tako bi se ostvarila dvostruka korist; promet brodova i putnika bio bi ravnomjernije raspoređen, time bi se poradilo i na kvaliteti putovanja, ali korist bi imale i same kompanije jer bi svojim putnicima omogućili neke novitete u vidu ponude novih luka i time ih potaknuli na ponovni odlazak na kružno putovanje.

⁶⁰ V. Jelavić, Ž. Kurtela: Raščlamba štetnog djelovanja broda na morski okoliš, <https://hrcak.srce.hr/file/27902> (29.08.2024.)

⁶¹ Doris P. Cruising-turizam Razvoj, strategije i ključni nositelji, Sveučilište u Dubrovniku, Dubrovnik 2013.

Slika 9 Usporedba zagađenja zraka kruzera-automobil, izvor: <https://cdn.statcdn.com/Infographic/images/normal/18351.jpeg> (04.07.2024.)

Na Slici 9 prikazan je grafikon koji objedinjuje europske gradove koji su 2017. godine pretrpjeli najgori ekološki utjecaj cruising industrije. Prema statističkim podacima objavljeno je da su 203 kruzera koja su pristajala u lukama kao što su Dubrovnik, Marseille i Hamburg emitirala više SOx tijekom svog boravka nego svi osobni automobili u tim gradovima tijekom cijele godine.⁶² SOx je sumporov oksid i jedan je od glavnih zagađivača s brodova, zajedno s dušikovim oksidom (NOx). 2017. godine, u Barceloni je proizvedeno 32.838 kg emisije SOx od kruzera, dok je ukupna količina emisija od svih automobila u gradu iznosila 6.812 kg. Slični su podaci u gotovo svim destinacijama cruising turizma.⁶³

4.2.2. Pozitivan utjecaj cruising turizma

Cruising turizam bez obzira na negativne utjecaje, sa sobom donosi mnogo koristi. Potiče razvoj gospodarstva u destinacijama, a doprinosi i većoj zaposlenosti u svim sektorima koji imaju doticaj sa turizmom. Zbog turizma općenito, a tako i cruising turizma, potrebno je više radnika u samoj luci prihvata broda, kao i više radno aktivnog stanovništva koji će se baviti prodajom raznih suvenira, ugostiteljstvom te ostalim uslužnim djelatnostima koje su potrebne kako bi zadovoljile turističku potražnju u destinaciji. Potrebno je zaposliti i više ljudi koji će

⁶² <https://www.statista.com/> (04.07.2024.)

⁶³ <https://www.statista.com/chart/18351/emissions-from-cruise-ships-and-cars-in-european-port-cities/> (04.07.2024.)

obavljati prijevoz putnika s kruzera na razna izletišta i ostale atrakcije u blizini destinacije. S ekonomskog aspekta gledano, cruising uvelike doprinosi porastu prihoda upravo zbog priljeva novca koji je posljedica turističke potrošnje u destinacijama. Zbog toga treba ulagati u sadržaje koji će turistima biti zanimljivi. Dolazak kruzera potiče ulaganja u poboljšanje lokalne infrastrukture, kao što su luke, ceste, i turistički objekti, a to može imati dugoročne koristi za destinaciju i lokalnu zajednicu. Turisti koji dolaze kruzerima imaju priliku upoznati lokalnu kulturu, tradicije i običaje, što može potaknuti očuvanje kulturne baštine i povećati interes za lokalne manifestacije. Destinacije koje su često posjećene kruzerima mogu steći međunarodni ugled kao atraktivna turistička odredišta, to može dovesti do povećanja turističkog prometa i izvan sezone cruising turizma. Time bi se smanjio problem sezonalnosti. U Tablici 6 prikazani su podaci o kretanjima putnika kroz mjesece u vodećim lukama na Mediteranu.

	Ožujak- Svibanj	Lipanj-Kolovoz	Rujan- Studeni	Prosinac- Veljača
Barcelona	190129	799818	1009017	158994
Civitavecchia	147468	808658	1003274	86065
Balearski otoci	132453	604870	836386	95939
Genova, Savona	151206	425882	700626	125928
Marseille	164871	429552	629710	121470
Napulj, Salerno	59816	479873	607817	35616
Tenerife	211242	33139	95490	298159
Valencia	59656	183316	302393	25607
Kusadasi, Bodrum	21177	215816	288368	7265

Tablica 6 Sezonalnost u lukama Mediterana, izrađeno prema podacima:
<https://www.medcruise.com/news/3d-flip-book/medcruise-statistic-report-2022> (02.07.2024.)

Iz Tablice 6 vidljivo je da Barcelona ima najveći broj posjetitelja u period od lipnja do kolovoza (799818), a najmanji broj posjetitelja u razdoblju između prosinca i veljače (158994), što čini razliku od 640824 putnika. Civitavecchia ima najveći broj posjetitelja u periodu od lipnja do kolovoza (808658), a najmanji broj posjetitelja u period od prosinca do veljače (86065), što čini razliku od 722593 putnika. Balearski otoci imaju najveći broj posjetitelja u periodu između lipnja i kolovoza (604870), a najmanji broj posjetitelja u period između prosinca i veljače (95939), što čini razliku od 508931 putnika. Na temelju izračunatih razlika za svaku luku, luka Civitavecchia pokazuje najveću sezonalnost s razlikom od 722593 posjetitelja između najprometnijeg i najmanje prometnog razdoblja. Spomenuto ukazuje na značajne oscilacije u broju posjetitelja tijekom godine, s velikim porastom u ljetnim mjesecima i značajnim padom u zimskim mjesecima.

5. RAZVOJ KONKURENTERSKO-SURADNIČKIH ODNOSA MEĐU MEDITERANSKIM LUKAMA ZA CRUSING TURIZAM

U sektoru cruising turizma na Mediteranu, razvoj konkurentsko-suradničkih odnosa među lukama ključan je za unapređenje usluga i povećanje privlačnosti regije kao destinacije za kružna putovanja. Ovaj koncept uključuje kombinaciju natjecanja i suradnje između luka kako bi se ostvarili zajednički ciljevi i poboljšala ukupna ponuda. Izuzetna dinamičnost i konstantne promjene u ponudi i potražnji, sve teži opstanak na tržištu u uvjetima jake konkurencije dovode do okrupnjavanja cruising kompanija i do promjena u njihovoj vlasničkoj strukturi. Ona se često mijenja, pa manje kompanije postaju dio veće i financijski jače korporacije. Na taj način zadržavaju konkurentnost na tržištu.⁶⁴ Poslovno se povezuju cruising kompanije, hoteli, putničke agencije, prometna poduzeća, servisne službe i slično. Ekonomska opravdanost suvremenih procesa poslovnog povezivanja proizlazi iz sljedećih pogodnosti⁶⁵

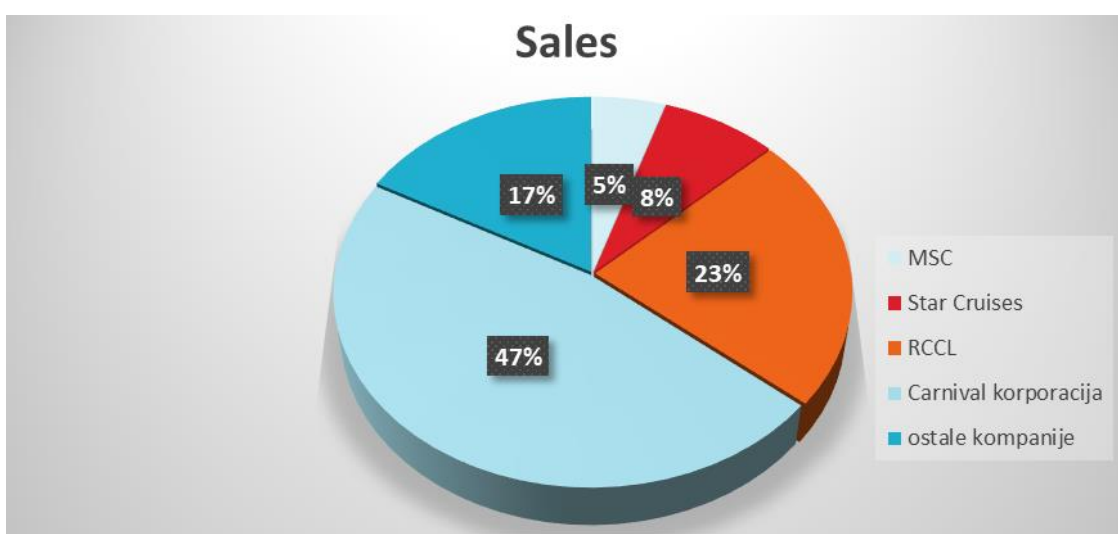
- Standardizacije turističke ponude

⁶⁴ Doris P. Cruising-turizam Razvoj, strategije i ključni nositelji, Sveučilište u Dubrovniku, Dubrovnik 2013, str. 59.

⁶⁵ V. Vrtiprah, I. Pavlić, Menadžerska ekonomija u hotelijerstvu, Sveučilište u Dubrovniku, Dubrovnik, 2005., str. 235.

- Zajedničkih i djelotvornijih promotivnih aktivnosti
- Prodaje preko jedinstvenog rezervacijskog sustava
- Jačanja konkurentskih sposobnosti
- Razvoja zajedničkih odjela nabave, marketinga
- Učinkovitijeg istraživanja turističkog tržišta

Grafikon 4 u nastavku prikazuje udio prodaje vodećih tvrtki u cruising industriji. Prema podacima prikazanim na grafikonu, MSC zauzima najveći tržišni udio s 47%.

Grafikon 4 tržišni udjeli vodećih cruising kompanija u 2011. Godini, izvor: Shipping Statistics and Market Review, Volume 55, No. 8, Institute of Shipping Economics and Logistics (ISL), Bremen, 2011., str. 11.

Može se zaključiti da je gotovo polovica ukupnog tržišta cruising industriji pod kontrolom ove kompanije, što ukazuje na njen dominantni položaj na tržištu. Carnival korporacija je drugi po veličini sudionik na tržištu s udjelom od 23%. Ova tvrtka također ima značajan utjecaj na tržište. RCCL (Royal Caribbean Cruises Ltd.) ima 17% udjela na tržištu, što ju čini trećom kompanijom po veličini na tržištu. Iako je RCCL manji od MSC-a i Carnival korporacije, ipak zauzima značajan dio tržišta. Star Cruises posjeduje 8% udjela, što ga svrstava na četvrto mjesto među ovim tvrtkama. Njihov udio je znatno manji u odnosu na prve tri tvrtke. Preostale ostale kompanije čine 5% ukupne prodaje, što ukazuje da postoji nekoliko manjih igrača u industriji koji zajedno zauzimaju mali dio tržišta. Iz grafičkog prikaza jasno je da je tržište cruisinga koncentrirano među nekoliko velikih tvrtki, pri čemu MSC drži skoro polovicu ukupnog tržišta.

Razvijanjem marketinških odnosa s potrošačima cruising kompanije stvaraju odane putnike i preobražavaju ih u partnere izgrađujući s njima profitabilne i dugoročne odnose. Kompanije putnicima nude marketinške programe vezane za učestalost kupnje i programe u kojima su putnici često članovi kluba, kako bi zadržali kontakt i prikupili što više podataka o njihovim preferencijama, karakteristikama, i životnim navikama. To im pomaže u unaprjeđenju kvalitete usluge.⁶⁶ Mediteranske luke često se natječu kako bi privukle veći broj brodova za kružna putovanja i što veći broj putnika. To natjecanje uglavnom je vođeno modernizacijom terminala, poboljšanjem usluga i slično.

Dolazak kruzera u luku donosi značajan ekonomski doprinos lokalnim zajednicama kroz turističku potrošnju, kao što su posjete lokalnim atrakcijama, kupovina i korištenje lokalnih usluga. Luke koje uspiju privući više kruzera imaju veće koristi za svoju ekonomiju. S obzirom na sezonalnost cruising turizma na Mediteranu, luke se natječu za ograničen broj dolazaka u vrhuncu sezone, kada je potražnja najveća.

Postoji i suradnja među mediteranskim lukama u vidu zajedničkog marketinga i promocija. Luke često surađuju kako bi promovirale Mediteran kao destinaciju. Suradnja može uključivati zajedničke promocije na međunarodnim sajmovima, zajedničke online kampanje i razmjenu najboljih praksi. Luke svoju suradnju mogu prikazati kroz razvoj upravljanjem otpadom, smanjenje emisija stakleničkih plinova i slično. Razvoj konkurentsko-suradničkih odnosa među lukama za cruising turizam ključan je za osiguravanje dugoročnog rasta i održivosti. Kombinacija konkurencije i suradnje omogućuje lukama da iskoriste prednosti cruising turizma, istovremeno minimizirajući negativne učinke na lokalne zajednice i okoliš.⁶⁷

⁶⁶ Doris P. Cruising-turizam Razvoj, strategije i ključni nositelji, Sveučilište u Dubrovniku, Dubrovnik 2013., str. 110.

⁶⁷ Ibidem

6. ZAKLJUČAK

Analiza luka cruising turizma na Mediteranu pokazala je da je ovo područje iznimno značajno za globalnu cruising industriju zbog svojih povijesnih, kulturnih i prirodnih atrakcija. Mediteranske luke, kao što su Barcelona, Palma de Mallorca, Civitavecchia i ostale, predstavljaju ključne destinacije koje godišnje privlače milijune putnika s kruzera. Najprometnija luka na Mediteranu je luka Barcelona. Njena strateška lokacija, izvrsna infrastruktura, te bogata ponuda kulturnih i turističkih sadržaja čine je glavnim središtem cruising turizma u regiji. Luke za cruising turizam imaju ključnu ulogu u ekonomskom razvoju regije, donoseći značajne prihode od turizma. Podaci koji su analizirani kroz ovaj rad, ukazuju na stalni rast cruising turizma na Mediteranu s aspekta ukupnog broja putnika. Jedan od glavnih zaključaka provedene analize je da mediteranske luke moraju balansirati između ekonomske koristi od cruising turizma i negativnih učinaka koje on može imati na okoliš i lokalne zajednice. Neke luke bore se sa problemima onečišćenja koji su izazvani prekomjernim turizmom. Ključno je da luke razviju što bolje strategije održivog razvoja kako bi minimizirale negativne učinke i osigurale dugoročnu održivost turizma. Ulaganje u lučke infrstrukture iznimno je važno jer se time omogućava lukama da bolje upravljaju prometom, unaprijede sigurnosne mjere i optimiziraju logistiku, čime se dodatno povećava konkurentnost luka na globalnom tržištu.

Mediteran kao jedna od najvažnijih regija za cruising turizam, suočava se s brojnim izazovima koji zahtijevaju pažljivo planiranje i suradnju svih sudionika. Sezonalnost je izražen aspekt cruising turizma na Mediteranu. Glavna sezona traje od proljeća do jeseni, s vrhuncem tijekom ljetnih mjeseci (lipanj, srpanj i kolovoz). Tijekom ovih mjeseci, luke Mediterana su najprometnije zbog povoljnih vremenskih uvjeta, što privlači veći broj putnika. Zimski mjeseci donose pad broja putnika, ali neke kompanije i dalje održavaju itinerare, posebno u južnijim dijelovima Mediterana gdje su vremenski uvjeti blaži.

Budućnost cruising turizma na Mediteranu ovisit će o sposobnosti luka da implementiraju održive prakse, prilagode se tehnološkim promjenama i očuvaju svoje kulturne i prirodne resurse. Time bi se trebala osigurati dugoročna održivost i prosperitet ove industrije koja je vitalna za regiju. Mediteranske luke, uz pravilno upravljanje i strateške odluke, mogu i dalje ostati predvodnici u cruising turizmu, balansirajući ekonomske koristi s potrebom očuvanja svojih jedinstvenih obilježja za buduće generacije. Analizom tržišnih udjela crusing kompanija utvrđeno je da MSC Cruises ima najveći udio na Mediteranu. Ova kompanija, specijalizirala se za mediteranska krstarenja, nudeći širok spektar ruta koje pokrivaju gotovo sve značajne luke u regiji. Njihova dominacija na tržištu rezultat je kombinacije snažne prisutnosti, prilagodljivosti ponude i dugogodišnjeg iskustva u regiji. Cjelovita analiza u ovom radu pokazuje da cruising turizam na Mediteranu nije samo značajan ekonomski faktor, već i dinamičan sektor koji konstantno raste i prilagođava se promjenama na tržištu. U budućnosti, očekuje se da će ovaj trend rasta biti nastavljen, s daljnjim povećanjem kapaciteta i raznolikosti ponude u svim ključnim mediteranskim lukama.

LITERATURA

Knjige:

1. Benić, I: *Pomorska krstarenja u destinacijskoj ponudi Hrvatske*, Opatija, 2011.
2. Doris P. *Cruising-turizam Razvoj, strategije i ključni nositelji*, Sveučilište u Dubrovniku, Dubrovnik 2013.
3. Đurković V., „Razvoj Dubrovnika kao luke ticanja u kruzingu-turizmu i projekt razvoja luke Dubrovnik“, 2007.
4. Luković, T., *Analiza razvoja svjetskog i hrvatskog cruisinga*, Naše more, vol. 5-6, br. 55., 2006.
5. *Luković, T., (2008). Analiza razvoja svjetskoga i hrvatskog cruisinga. Naše more*
6. *Jelavić V., Kurtela Ž. „Raščlamba štetnog djelovanja broda na morski okoliš“, 2007.*
7. Jugović. A., Lončar S. „Model racionalnog upravljanja pomorskoputničkim lukama Republike Hrvatske“, 2008
8. M. Mancini, *Acces: Introduction to Travel and Tourism, Thomson Delmar Learning*, New York, 2005.
9. Studija održivog razvoja kruzingu turizma u Hrvatskoj, Institut za turizam, zagreb, 2007.
10. V.Vrtiprah, I. Pavlić, *Menadžerska ekonomija u hotelijerstvu*, Sveučilište u Dubrovniku, Dubrovnik, 2005.

Internet izvori:

1. *International Maritime Organization (IMO), Safety and environmental standards on passenger ships*, 24.03.2024.
<https://www.imo.org/en/MediaCentre/HotTopics/Pages/passengership-default.aspx> (27.06.2024)
2. *Pomorac. Hr*, 07.05.2023., <https://pomorac.hr/2023/05/07/nikad-veci-interes-ove-godine-zaplovit-ce-14-velikih-kruzera/> (28.06.2024.)
3. *Cruise blog*, 16.03.2024. <https://cruise.blog/terms/tender> (28.06.2024.)
4. *Cruise Market Watch*, 22.04.2023. <https://cruisemarketwatch.com/> (28.06.2024.)

5. *Marine Insight - The Maritime Industry Guide*, 29.04.2024.
<https://www.marineinsight.com/?s=cruising> (29.06.2024.)
6. *U.S. News Travel*, 29.08.2023. <https://travel.usnews.com/cruises/best-cruise-lines-in-the-mediterranean/> (30.06.2024.)
7. *Statista - The Statistics Portal for Market Data*, 15.05.2023.
<https://www.statista.com/> (30.06.2024.)
8. *Institut za turizam, Zagreb, 2007. „Studija održivog razvoja kruzing turizma u Hrvatskoj”* <https://mint.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/SAZETAK-Studija-kruzing.pdf> (04.07.2024.)
9. *Port de Barcelona, „Barcelona Cruise Facilities 2024“*, 11.04.2024.,
https://www.portdebarcelona.cat/sites/default/files/content/file/2024/04/11/98/bcf_0.pdf (29.08.2024.)
10. *Porto di Civitavecchia*, 27.04.2024., <https://www.portidiroma.it/porto-di-civitavecchia>, (29.08.2024.)
11. *Roma Cruise Terminal*, 12.03.2023.,
<https://www.romacruiseterminal.com/joomla/en/cruise-terminals/dati-tecnici-terminal-crociere> (30.08.2024.)

POPIS TABLICA

Tablica 1 Značajke terminala Barcelona, tablica izrađena prema podacima iz: https://www.portdebarcelona.cat/sites/default/files/content/file/2024/04/11/98/bcf_0.pdf (29.08.2024.).....	21
Tablica 2 Prikaz broja putnika po mjesecima tijekom 2023.godine, izrađeno prema podacima iz: https://www.portdebarcelona.cat/en/business-and-services/cruise-ships/cruise-forecast/traffic-months-and-operations (29.08.2024.).....	23
Tablica 3 analiza pristaništa, izrađeno prema podacima iz: https://www.romacruiseterminal.com/joomla/it/terminal-crociere/dati-tecnici-terminal (30.08.2024.).....	27
Tablica 4 Broj putnika u lukama na Mediteranu, izrađeno prema podacima: https://www.statista.com/statistics/386715/leading-mediterranean-cruise-ports-passenger-numbers/ (30.06.2024).....	32
Tablica 5 SWOT analiza cruisinga na Mediteranu izrađeno po izvoru: Doris P. Cruising-turizam Razvoj, strategije i ključni nositelji, Sveučilište u Dubrovniku, Dubrovnik 2013, str. 210.	33
Tablica 6 Sezonalnost u lukama Mediterana, izrađeno prema podacima: https://www.medcruise.com/news/3d-flip-book/medcruise-statistic-report-2022 (02.07.2024.).....	38

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1 Vodeće luke za kružna putovanja na Mediteranu, izrađeno prema podacima iz: https://www.medcruise.com/news/3d-flip-book/medcruise-statistic-report-2022 (29.06.2024.).....	18
Grafikon 2 Nacionalnosti putnika na kružnim putovanjima u 2022. godini, izrađeno prema podacima iz: https://www.portdebarcelona.cat/sites/default/files/content/file/2024/04/11/98/bcf_0.pdf (29.08.2024.).....	22
Grafikon 3 prikaz kretanja putnika u luci Civitavecchia u razdoblju od 2007. Do 2019.godine, izvor: https://www.romacruiseterminal.com/joomla/it/chi-siamo/la-societa-in-cifre (30.08.2024.)	25
Grafikon 4 tržišni udjeli vodećih cruising kompanija u 2011. Godini, izvor: Shipping Statistics and Market Review, Volume 55, No. 8, Institute of Shipping Economics and Logistics (ISL), Bremen, 2011., str. 11.....	40

POPIS SLIKA

Slika 1 Brod za krstarenje- kruzer izvor: https://www.novilist.hr/wp-content/uploads/2020/05/U-Miamiju-krsten-Symphony-of-the-Seas-najveci-brod-za-kruzna-putovanja-na-svijetu-717x478.jpg (25.06.2024)	6
Slika 2 Unajmljena brodica za prijevoz putnika od sidrišta do odredišta, izvor: https://cruise.blog/sites/default/files/2021-02/cruise-ship-tender.jpg (28.06.2024)	11
Slika 3 Brodica za spašavanje u ulozi tendera, izvor: https://www.cruisemummy.co.uk/wp-content/uploads/Cruise-Ship-Tender-Boats-1.jpg (28.06.2024.).....	11
Slika 4 Port of Miami, izvor: https://www.cruzely.com/wp-content/uploads/cruise-terminal-b-miami.jpg (29.06.2024.).....	15
slika 5 Zapadno sredozemlje, izvor: https://cdn.britannica.com/21/64521-004-D66EECEA.jpg (04.07.2024.)	17
slika 6 Luka Barcelona, izvor: https://www.booktaxibcn.com/images/port-de-barcelona.jpg (29.08.2024.)	20
slika 7 Luka Civitavecchia, izvor: https://airportshuttleitaly.it/media/2024/01/home-box-porto_di_civitavecchia.jpg (30.08.2024.)	25
Slika 8 prikaz terminala u luci Civitavecchia, izvor: https://www.romacruiseterminal.com/joomla/it/terminal-crociere/dati-tecnici-terminal (30.08.2024.).....	26
Slika 9 Usporedba zagađenja zraka kruzer-automobil, izvor: https://cdn.statcdn.com/Infographic/images/normal/18351.jpeg (04.07.2024.)	36